

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 27 JANUARI 1960 - No. 2219

Reisdeviezen

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Bagage- en ongevallenverzekeringen

KARTRO KARBON

LET OP DE GROTE VOORSPRONG OP
ALLE ANDERE KARBONSOORTEN.

CARBOREX

met SILICONOL-B

N.V. KARTRO

Kloveniersburgwal 47, Amsterdam-C.,
Tel. 22.33.11 (3 lijnen).

GEMEENTE BREDA

Op het bureau Subsidiezaken van de afdeling Onderwijs en Subsidiezaken der secretarie kan wegens uitbreiding een

mannelijke of vrouwelijke functionaris

worden aangesteld. Academisch niveau.

Ervaring op een of meer der sectoren van cultuur, maatschappelijk werk, jeugd of volksgezondheid strekt tot aanbeveling.

Rang en salaris nader overeen te komen.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen te zenden aan Burgemeester en Wethouders binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad.

HBU

HBU

HBU Bankservice

omvat de wereld

→ Onze bankservice staat ter beschikking van de zakenman,

→ die prijs stelt op een vlotte en juiste behandeling van zijn belangen,

→ waar ook ter wereld.

Ook voor U: de HBU

HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.
AMSTERDAM - DEN HAAG - ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: 0 10 of 0 1800 52939. Administratie:
0 10 of 0 1800 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Toerisme in Europa

De toenemende bevolking, de stijgende welvaart, de steeds meer in zwang komende vakantietoelage en het zich snel uitbreidende motorrijtuigenpark, al deze factoren hebben het hunne bijgedragen tot de gedurende de laatste jaren ononderbroken — maar weleens getemporiseerde — stijging van het binnenlands en internationaal toerisme in Europa. Vooral over dit laatste, het toerisme over de landsgrenzen heen dus, zijn in een onlangs verschenen O.E.E.C.-rapport ¹⁾ tal van bijzonderheden te vinden. Zo wordt bijv. vermeld, dat het aantal toeristen dat in 1958 de deelnemende landen binnenkwam, bijna 7 pCt. hoger was dan in 1957. Nevenstaande tabel illustreert dat de schommelingen rond dit gemiddelde groot waren: België vooral, maar ook Noorwegen, Nederland en Oostenrijk, bleven er belangrijk boven; in Ierland, Frankrijk en Zwitserland daarentegen werden zelfs de aantallen van 1957 niet gehaald.

Een evenement, dat een belangrijke invloed op de toeristische groeipercentages uitoefende, was de Wereldtentoonstelling te Brussel. Deze deed het toerisme in België met niet minder dan 72 pCt. toenemen. Vergelijking der percentages in de kolommen 3 en 4 doet vermoeden, dat

die spectaculaire stijging ten koste is gegaan van de groei van het toerisme in België's buurlanden, met uitzondering van Nederland. Het rapport trekt uit dit verschijnsel een voor de bij het toerisme betrokken sectoren belangrijke conclusie: „It seems that, generally speaking, special events, even if they have a world-wide appeal, like the Brussels Exhibition, do not so much increase the aggregate amount of foreign tourism in Europe as alter its distribution between Member countries”.

Helaas is van een geringe invloed op het totale toerisme geen sprake, indien van overheidswege minder of geen deviezenvergunningen voor reizen in het buitenland worden verstrekt. Zo heeft een dergelijke maatregel van de Franse Regering het aantal Franse toeristen in de meeste

O.E.E.C.-landen doen teruglopen met percentages, variërend van 9 tot 39. Alleen België en Spanje, het eerste land dank zij de Expo, het andere als gevolg van een toentertijd met Frankrijk geldende overeenkomst, ontsprongen deze dans. De sterke achteruitgang van het buitenlands toerisme in Frankrijk zelf heeft uiteraard een andere oorzaak: deze moet worden gezocht in de ongunstige politieke en economische situatie in dit land, juist aan het begin van het seizoen. Zelfs de invloed van het toeristisch „elk wat wils”, bestaande uit de eeuweesten van Lourdes en de gedevalueerde frank, was niet voldoende om hiervoor compensatie te bieden.

Hoe verheugend de in de eerste alinea genoemde toename van het toerisme op zichzelf ook is, zij brengt ook problemen met zich. Het ernstigste is, dat het toerisme nog altijd geen aanstalten maakt om zich wat minder op het hoogseizoen te concentreren, hetgeen erop wijst, dat men met de vakantiespreiding nog weinig vorderingen heeft gemaakt. De samenstellers van het rapport, die zich overigens zeer wel bewust zijn van de moeilijkheden, waarop men bij het streven naar een

grotere spreiding van het toerisme in de tijd stuit, dringen met klem aan op nauwere en regelmatige samenwerking tussen de bij het toerisme belanghebbende sectoren. Aangezien er geen redenen zijn om aan te nemen, dat de toeristische groei een spoedig einde zal nemen — zo overtroffen de eerste drie maanden van 1959 de vergelijkbare periode van 1958 in Nederland en Italië al weer met resp. 29 en 24 pCt. — en met name de Verenigde Staten nog vele potentiële bezoekers aan de Oude Wereld herbergen, is het van belang voortdurend aandacht te schenken aan de problemen, die de wassende toeristenstroom met zich brengt. Want, waarschuwt het rapport: „If no steps are taken to promote the tourist industry and to increase hotel capacity, there is a risk that Member countries may find that the tourists — particularly from overseas — will be attracted by other and less frequented parts of the world which are now making great efforts in favour of their tourist industry”.

Landen	Aantal aangekomen toeristen			Toeristische ontvangsten en uitgaven (× \$ 1 mln.)			
	Aantal in 1958 × 1.000	1958 in pCt. van 1957	1957 in pCt. van 1956	Ontvangsten	Uitgaven	Saldo 1958	Saldo 1957
1	2	3	4	5	6	7	8
België a) ...	2.185	171,7	110,0	124	58	+ 66	+ 22
Duitsl.	4.785	103,8	107,4	452	487	- 35	+ 115
Frankrijk ...	4.070	94,4	100,1	454	156	+ 298	+ 140
Griekenl. ...	254	101,5	121,1	36	15	+ 21	
Ierland ...	1.333	92,4	83,8	97	38	+ 59	+ 52
Italië ...	8.000	104,5	112,8	491	81	+ 410	+ 323
Joegosl.	599	120,1	126,4	7			
Nederl.	1.301	111,6	104,3	78	77	+ 1	- 17
Noorw.	1.291	126,6	104,4	41	48	- 7	- 11
Oostenr. ...	3.495	111,2	110,8	167	34	+ 133	+ 120
Portugal ...	264	105,0	108,2	26	13	+ 12	+ 14
Spanje ...	3.594	112,8	116,8	72	2	+ 70	+ 74
Ver. Kon. ...	1.258	106,6	106,6	385	432	- 47	- 48
Zwitserl. ...	4.120	99,4	108,2	241	100	+ 141	+ 136

Opmerking: Wegens gebrek aan uniformiteit zijn de gegevens der landen onderling niet goed vergelijkbaar; vergelijkingen per land in de tijd zijn zeer wel mogelijk.

a) Voor de laatste vier kolommen incl. Luxemburg.

¹⁾ „Tourism in Europe 1959”. Parijs 1959, 105 blz., \$ 1,25.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Toerisme in Europa	71	E.E.G.-beleid in de graansector, door Drs. P. den Hollander en Ir. K. K. Vervelde	79
Het numerieke rendement van het onderwijs in Nederland, door Prof. Dr. K. Posthumus	72	Commerciële televisie; het initiatief der 47 dagbladen, door A. M. E. H. N. Koemans	82
De besparingen bij de boerenleenbanken in Nederland, door W. J. Dalmijn en Drs. W. M. N. v. d. Wildenberg	75	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman .	85
		Notities:	
		Reizen en auto's in Zweden	78

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris J. H. Zoon.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Bij de aanvang van de tweede helft van deze eeuw treden de instellingen voor middelbaar en hoger onderwijs beoordelend, oordelend, regelend op in de strijd om de hoogste inkomens. De managers van vandaag en morgen worden niet in de kinderkamer gevormd maar aan de technische, juridische en economische faculteiten. Ondanks alle schijn-exactheid en pseudo-objectiviteit van het Nederlandse stelsel van schoolcijfers dragen de beoordeling en de schifting slechts een vergelijkend karakter. De statistische uitspraak, dat $\frac{1}{4}$ gedeelte van de leerlingen „ongeschikt” is, is niet meer dan de definitie van de „ongeschiktheid” en de opzet van de schifting. De „overlading” neemt toe, naarmate het democratisch ideaal „gelijke kansen voor iedereen” in meerdere mate wordt verwezenlijkt en het diploma groter maatschappelijke waarde krijgt. Onderwijskundige maatregelen binnen het bestaande stelsel hebben daarom geen invloed op het „numerieke rendement”. Men zal moeten zoeken naar een nieuwe inrichting van het onderwijs, waarbij ongelijke monniken geen gelijke kappen worden opgezet.

Het numerieke rendement van het onderwijs in Nederland

Statistische gegevens over het numerieke rendement van de instellingen van middelbaar en hoger onderwijs en over de gemiddelde studieduur van de geslaagden voor afsluitende examens veroorzaken bezorgdheid. Ongeveer de helft van de leerlingen van de eerste klasse en van de eerstejaarsstudenten behaalt het begeerde eindexamen niet; de andere helft gebruikt gemiddeld één tot twee jaar meer dan volgens nominale studieprogramma's nodig is. De kosten van het onderwijs worden daardoor aanzienlijk verhoogd; het „zakken” en het „sjezen” brengen de slachtoffers en hun ouders leed en schade. Ziehier een vraagstuk van grote menselijke, onderwijskundige, sociale en economische betekenis.

Aan therapie moet diagnose voorafgaan. Bestrijding van symptomen brengt geen herstel van ziekte. In het „Ontwerp van wet tot regeling van het voortgezet onderwijs” (de Mammoth-wet) wordt de vervanging van de vijfjarige hogere burgerschool door het zesjarige atheneum verdedigd met de stelling, dat voor de meeste leerlingen de omvang der in vijf jaren te verwerken leerstof te groot is en dat dit leidt tot oppervlakkige kennisneming daarvan. Slechts op één ziekteverschijnsel wordt aandacht gevestigd; als gevolg daarvan is het primitieve maar kostbare geneesmiddel erger dan de kwaal.

Beschouwers noemen een lange reeks oorzaken. Maatschappelijke eerbij van ouders en kinderen bij keuze van schoolvorm. Tekort aan voorlichting over mogelijkheid en moeilijkheid van studie. Verkeerde schifting bij toelating. Massificatie en mechanisatie van het onderwijs. Onbevoegdheid of onbekwaamheid van docenten. Gebrekkige methoden van onderwijs en beoordeling. Te veel aan afleiding en tekort aan leiding of begeleiding van leerlingen en studenten. Slechte aansluiting tussen de geleidingen van het onderwijs. Versnelde groei van de wetenschap. Toenemende eisen van de maatschappij en van „hogere” instellingen. Overlading van onderwijs- en examenprogramma's.

De opsomming van voorstellen tot verbetering is even uitgebreid en even verwarrend. De voorstellers spreken en

schrijven gewoonlijk, alsof school en universiteit afgesloten terreinen des levens zijn, waarvan beheer en hervorming kunnen worden overgelaten aan onderwijsdeskundigen. In werkelijkheid kunnen de onderwijskundige vraagstukken slechts worden overzien, wellicht ten dele worden opgelost, wanneer het onderwijs wordt gezien als onderscheidbaar maar onafscheidbaar deel van het geestelijke, sociale en economische levensgeheel van plaats en tijd, van hier en nu. De verandering in doelstelling, werkwijze en waardering van het onderwijs, die optrad in de eerste helft van de twintigste eeuw, kan alleen worden verstaan uit begrip van culturele en maatschappelijke veranderingen in hetzelfde tijdvak.

De redactie van een economisch weekblad, die aan een chemicus een statistische beschouwing over een onderwijskundig onderwerp vraagt, zal dilettantisme in zijn aantekeningen wel willen verontschuldigen. Hij stelt: school en universiteit zagen hun gevende, onderwijzende werkzaamheid in toenemende mate veranderen in een sociaal-economische, onderzoekende, eisende taak. Bij de aanvang van de tweede helft van deze eeuw treden zij beoordelend, oordelend, regelend op in de strijd om de hoogste inkomens. Zij openen of sluiten de toegangsweg naar de leidende klasse van vandaag: die der managers. Hun diploma's werden economische goederen, die voor de eigenaar slechts waarde hebben, wanneer zijn buurman ze niet bezit. Leraren en hoogleraren werden in de vorige eeuw aangezien als leermeesters; thans worden zij in de eerste plaats beschouwd als examinatoren. De „natuurlijke vijandschap” tussen leerlingen en school en de maatschappelijke ontluistering van het docentenambt worden uit deze verschuiving ten dele verklaard.

In 1863 zei Thorbecke bij de behandeling van het ontwerp van wet, waarbij de hogere burgerschool werd opgericht: „Volgens het stelsel van het ontwerp is niemand verplicht andere lessen bij te wonen, dan die hij goedvindt te volgen. In zulk een stelsel passen noch verplichte toelatings-, noch verplichte overgangsexamens”. Voor de „talrijke burgerij, welke, het lager onderwijs te boven, naar

algemene kennis, beschaving en voorbereiding voor de onderscheidene bedrijven der nijvere maatschappij" zocht, had het onderwijs wèl, maar het diploma geen maatschappelijke waarde. Ook zonder „papiertje" vond men een plaats in de zaak van vader, oom of vriend en bleef in de eigen maatschappelijke groep.

Vandaag wordt voor toelating en voor overgang geploeterd en gezwoegd. Vandaag komt men om het „papiertje" met de daaraan verbonden „rechten"; voor wie het niet veroverd zijn de begeerde eersterangs plaatsen in grote bedrijven of in de ambtelijke wereld niet toegankelijk.

In de tweede helft van de twintigste eeuw kunnen slechts weinigen leven van inkomsten uit overgeërfd familiebezit. Inflatie, successierechten, progressie van belastingdruk, economische crises en wereldoorlogen veroorzaakten egalitatie van het particuliere bezit. Naam, kinderkamer, accent en couponschaar verzekeren niet langer welvaart en aanzien. Wij moeten de symbolen van onze status: auto, televisiemast en bontjas, zelf verdienen.

Door industrialisatie, rationalisatie en economische concentratie, door omzetting van de familiezaak in de naamloze vennootschap verschoof het zwaartepunt in de leiding der bedrijven van de kleine kapitaalbezitter naar de technische, organisatorische, economische en commerciële deskundigen. Het bestuur van het sterk gegroeide en gecentraliseerde overheidsapparaat, dat op alle levensterreinen regelend en toezienend optreedt, ontviel aan de welwillende dilettanten uit regentenfamilies en verschoof van aristocratie en burgerij naar een meritocratie. De managers van vandaag en morgen worden niet in de kinderkamer gevormd, maar aan de technische, juridische en economische faculteiten. Een eerstgeboorterecht is zelfs geen schotel linzen meer waard; wie voor zijn kinderen maatschappelijke zekerheid of opklimming verlangt kan hun geen aandelen of landgoederen nalaten, maar slechts dezelfde of zelfs „moeilijker" getuigschriften en diploma's dan hij zelf behaalde. Kinderen, die, beginnend in hun zevende levensjaar, de reeks van minstens zes, en oplopend tot enkele duizenden, schiftende overgangen, proefwerken, tentamens en examens niet te boven weten te komen, worden bedreigd door maatschappelijke degradatie en frustratie. Studie zou voorrecht moeten zijn en vreugde; zij werd te vaak tot last en leed. Men kan in het hier en nu immers zonder diploma „bijna niets meer beginnen". Ambtelijke bezoldigingen zijn vrijwel werktuiglijk, salarissen in de grote bedrijven zijn zeer sterk gebonden aan het bezit van bepaalde getuigschriften. Voor het uitoefenen van geneeskundige of juridische praktijk, voor het geven van onderwijs, voor het beheren van slagerij of sigarenwinkel, voor het besturen van een motorrijtuig, voor het verbaliseren en straffen van ieder die bedrijvig is zonder een papiertje te bezitten, heeft men een papiertje nodig. School en universiteit verkopen de toegangsbewijzen — niet tegen vaste prijzen, maar aan de meestbiedende.

Deze onaangename en ergerniswekkende stelling vraagt om bewijs.

Zolang in „natuurlijke" gemeenschappen (gezin, familie, dorp, gilde, klein bedrijf) de opvoeding van jonge leden „vanzelf" en ongeorganiseerd plaatsvindt, komen ook beoordeelende en taakverdeling „vanzelf" tot stand. Zodra dit proces wordt vervangen door het in afzonderlijke scholen door deskundigen verzorgde onderwijs, vragen de buitenschoolse maatschappij en de ontvangende werkgevers terecht een oordeel over karakter, kunde en kennis van zich vestigende of aanmeldende beroepsbeoefenaars. Men kan

Aantrekkelijk rendement

AANDELEN

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico
WESTERSINGEL 84 - ROTTERDAM

(Advertentie)

nu eenmaal de waardering van eigen bekwaamheid niet overlaten aan de mens zelf, en van onbevoegde uitoefening van talrijke beroepen zouden schade en schande de onwijze gevolgen zijn.

Aan het „minimum-programma" van de opleiding voor een beroep kunnen echter niet dan bij uitzondering relevant, adequaat, objectief, vorm en inhoud worden gegeven. Deze moeilijkheid is groter, naarmate het onderwijs meer „algemeen vormend" karakter moet dragen. Men kan voor ieder „vak" welsprekend propaganda voeren. Overschatting van eigen opleiding, vakchauvinisme, onbegrip voor de van nature gegeven menselijke verscheidenheid, zijn wapens in de strijd tussen berijders van stokpaarden. Iedere aantasting van bestaande programma's roept emotionele voorstelling van ondergang der beschaving op. Uit de schok der opinies blijft slechts verstarring over. Het is verwonderlijk, met hoeveel gemak velen spreken over de „eisen" aan het onderwijs, die zouden worden gesteld door „de wetenschap", „de maatschappij", door hogere instellingen van onderwijs. In welke wettelijke regelingen wordt een andere exacte bepaling van de taak der scholen gegeven dan in eenheden van tijd (aantallen cursusjaren per schoolvorm, aantallen lessen, colleges of practica per werkweek)? Waar vindt men de „omvang der in vijf jaren te verwerken leerstof" waarover de Memorie van Toelichting op de Mammouth-wet spreekt, anders dan in leerboeken en dictaten door de docenten zelf samengesteld?

In nog sterkere mate dan de gevende taak van de school is haar eisende taak onbepaald en onbepaalbaar. Door wie worden de moeilijkheid van opdrachten voor proefwerken, tentamens en examens, en de normen der beoordeling van de antwoorden, anders opgesteld dan door de opdrachtgevers en beoordelaars zelf? Centralisatie van examens leidt uit de aard der zaak tot niet méér dan eenvormigheid, zoals dat ook bij landelijke verloting der diploma's het geval zou zijn. Hebben grootheden als „het aantal fouten, waarvoor een punt wordt afgetrokken", of „het kritische aantal onvoldoenden, dat voor bevordering of voor slagen wordt gesteld" enige objectieve en adequate betekenis voor de vorming van het ja-of-nee oordeel: geschikt of ongeschikt?

Wil men komen tot wezenlijk herstel van de ziekten van het onderwijs — waarvan het lage rendement en de lange studieduur slechts enkele symptomen zijn — dan zal men moeten beginnen te erkennen, dat ondanks alle schijnexactheid en pseudo-objectiviteit van het Nederlandse stelsel van schoolcijfers, de beoordeling en schifting slechts een vergelijkend karakter dragen. De normen stellen zich

„vanzelf” in op het verkrijgen van spreiding in de oordelen, op de eerlijke verdeling der cijfers, en gaan met de uitkomsten op en neer. Aan de talrijke statistische bewijzen voor deze stelling moet hier worden voorbijgegaan. Wie de praktijk kent van school en hogeschool heeft deze bevestiging nauwelijks nodig: de „moeilijkheid” van opgaven en van examens wordt door beoordelaars en beoordeelde gemeten aan het percentage onvoldoenden van de uitslagen.

De verbinding tussen deze beoordelingstechnische feiten en de sociaal-economische ontwikkeling in de twintigste eeuw is gevolg van de oefenbaarheid der beoordeelde verichtingen. Men kan — het spieken buiten beschouwing latende — zijn plaats in de ranglijst verbeteren door harder te werken dan de mededingers. Wanneer de concurrenten, opgedreven door hun plichtsbeseft, hun eerzucht of hun ouders, hun inspanning vergroten, ontstaat de spiraal van oefening en verzwaring van eisen en is toenemende „overlading” van een deel der slachtoffers het gevolg. Deze overlading is dus niet gevolg van opzettelijke verzwaring door de school van programma's van leerstof en van eisen tot verwerking. Zij ontstaat, integendeel, omdat er harder wordt gewerkt, naarmate het democratisch ideaal „gelijke kansen voor iedereen” in meerdere mate wordt verwezenlijkt en het diploma groter maatschappelijke waarde krijgt. Verbetering van schifting en pedagogische of psychologische maatregelen tot leiding en begeleiding zullen alleen verschuivingen in de rangorde der beoordeling tot stand brengen. De „slechten” bewaren de middelmaat er voor, op haar beurt weer onderaan de lijst te komen.

Met behulp van het stelsel van cijfers (symbolen voor de oordelen „gering” tot „uitmuntend”) wordt een indeling in negen groepen opgesteld. De verdeling vertoont voor grote aantallen gewoonlijk het beeld van een Gaussische kromme; een uitkomst, die eerder wijst op gewoonten van de beoordelaars („eerlijk verdelen”) dan op eigenschappen van de beoordeelde.

Bevorderings- en examenvergaderingen gaan met simplificeren echter nog verder. Zij hanteren, als elektronische rekenmachines, het tweetallige stelsel: nul of één, onvoldoende of voldoende, zakken of slagen. Waar trekt men de willekeurige streep in de continue rangorde? Het antwoord is: op de plaats, die beoordelaars en beoordeelde, ouders en maatschappij, het minst onwelgevallig is. Op de vraag: „hoeveel middelmatige leerlingen zijn er op elke honderd”, wordt vaak geantwoord met „vijftig” en soms met „natuurlijk vijftig”. De, op deze wijze gedefinieerde, middelmaat wordt beloond met een gemiddeld cijfer tussen zes en zeven. Zij heeft dus voor iets meer dan de helft aan de gestelde „minimum-eisen” voldaan, en slaagt. De uitspraak: „25 pCt. van de leerlingen is ongeschikt” is niet de uitkomst van de beoordeling, maar de onbewuste definitie van de ongeschiktheid. Een massaal beoordelingsapparaat, dat waardevolle diploma's te vergeven heeft, en waarin alle soorten beoordelaars elkaar in evenwicht houden, geeft bij iedere beoordeling 25 pCt. uitval; zie hier het oordeel van de gemiddelde beoordeelaar over de gemiddelde groep. Statistieken van het middelbaar onderwijs leveren vele bewijzen voor de stelling, dat na iedere wijziging in schoolprogramma of schoolbevolking, dit percentage, soms met enige traagheid, weer wordt bereikt. Het totale rendement voor een begin-generatie is daarom een exponentiële functie van het aantal beoordelingen. Verlenging van de cursusduur, gekoppeld aan vergroting van het aantal bevorderingen, moet — als na enige jaren een nieuwe evenwichtstoestand is bereikt — het totale rende-

ment van de school verlagen en de gemiddelde studieduur verlengen.

Wanneer een kleine, zelfstandige, groep examinatoren, bewust of onbewust, uit eigen inzicht of gedreven door uitspraken of pressie van anderen, besluit tot een percentage uitval dat kleiner of groter is dan 25 stijgt of daalt het rendement, daalt of stijgt de gemiddelde studieduur; voor een dergelijk besluit is geen herziening van onderwijsprogramma's noodzakelijk. Voorkeur voor het getal 25 (een kwart) vindt men ook bij het vieren van jubilea en bruiloften; deze keuze is echter even willekeurig als iedere andere. Wie menen, dat het numerieke rendement te klein is, dienen een andere, en dan bewuste, afspraak te maken. Indien echter de beoordeling ook maar enigszins adequaat en relevant is, ook maar iets meer waard is dan een loterij, zal stijging of daling van het rendement daling of stijging van het „gemiddelde peil” van de geslaagden veroorzaken.

De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen kan in zijn Mammouth-wet geen maatschappelijke hervormingen doorvoeren, geen Bellamiaanse heilstaat oprichten, waarin verschil in aanleg niet leidt tot verschil in beloning. Nu de klassenstrijd aan hevigheid verliest, verscherpt zich in de klassen van zijn scholen de strijd van ieder tegen ieder. Die strijd zal heviger worden, naarmate de democratische ontwikkeling van het „gelijke kansen” voortschrijdt. Zijn er middelen tot verzachting, tot het vullen van lege handen, tot het afschaffen van de „ongeschiktheid”?

De klassikale school dwingt ongelijke monniken gelijke kappen op te zetten. Het Procrustes-bed der uniforme examens veroorzaakt vergroeiing en verminking. De veelkleurigheid en verscheidenheid der menselijke eigenschappen en geschiktheden kan met ja-of-neen oordelen niet worden omschreven. Het kleine aantal diploma's — aan elk waarvan een groot aantal rechten is verbonden — zal moeten worden vervangen door een groot aantal diploma's, waarvan elk slechts een enkele mogelijkheid opent, of door — in wezen dezelfde oplossing — een enkel diploma waarop de individuele rechten en mogelijkheden zijn aangetekend. Men kan dan ieder gedurende een vastgesteld aantal jaren van zijn jonge leven de kans geven met zijn talenten winst te maken. Volgens dit stelsel „is niemand verplicht andere lessen bij te wonen, dan die hij goedvindt te volgen. In zulk een stelsel passen noch verplichte toelatings-, noch verplichte overgangsexamens”.

De regeling van het onderwijs aan vorstenkinderen geeft, althans in dit opzicht, geen moeilijkheden. Het centrale vraagstuk van de organisatie van de school is de samenstelling van de rooster: het aantal leerlingen is een veelvoud van dat der leermeesters. Hoe kan men bereiken, dat op ieder ogenblik de meester wordt omringd door een overzichtelijk aantal leerlingen, gelijk dat het geval was in de ouderwetse dorpschool? Wij leggen thans voor zomer en winter een dienstregeling vast, die bij het luiden van een bel starre groepen toehoorders van de ene spreker naar de andere laat schuiven. Wie niet „mee kan komen” mag er een jaar bij blijven zitten, om dan te „blijven zitten”, en onder de titel „recidivist” opnieuw te beginnen. Rechtvaardigheid en barmhertigheid vragen, dat dit stelsel wordt doorbroken. Men is over de gehele wereld met ernstige pogingen bezig. Ligt hier niet een eerste taak voor het volk van Nederland, dat het verlies van zijn koloniën door industrialisatie te boven komt, dat op de watersnood heeft geantwoord met een Delta-plan?

Schrijvers vergelijken de ontwikkeling van de besparingen bij de boerenleenbanken in de jaren 1951 t/m 1958 met die bij de Rijkspostspaarbank en de algemene spaarbanken. Het blijkt dat in de jaren met opgaande conjunctuur (1953/1956) de relatieve aanwas van spaargelden bij de boerenleenbanken ten achter blijft bij die bij de overige spaarinstellingen; in de jaren met een neergaande conjunctuur (1951/1952 en 1957/1958) is deze situatie andersom. Dat de spaarbeweging bij de boerenleenbanken in het tijdvak 1951/1958 minder gevoelig was voor politieke en economische spanningen, is vooral toe te schrijven aan de agrarische spaarders, die hun afschrijvingsgelden veelal op een spaarrekening bij de boerenleenbanken storten en bovendien minder investeren indien de vooruitzichten minder goed zijn. De in deze periode relatief sterkere stijging van de spaargelden bij de boerenleenbanken op het verstedelijkt platteland en in de steden t.o.v. die op het agrarische platteland is toe te schrijven aan meer nieuwe spaarders.

De besparingen bij de boerenleenbanken in Nederland

In het onderstaande wordt de ontwikkeling van de besparingen bij de boerenleenbanken in de jaren 1951 t/m 1958 vergeleken met die bij de Rijkspostspaarbank en de algemene spaarbanken en worden tevens enige aspecten van de boerenleenbankbesparingen in het licht gesteld.

Vergelijking van de besparingen bij de boerenleenbanken met die bij de overige spaarinstellingen in de jaren 1951 tot en met 1958.

TABEL 1.

Jaarlijkse toe- of afneming van de besparingen bij de boerenleenbanken en de overige spaarinstellingen in de jaren 1951 - 1958

(absolute mutaties × f. 1 mln.)

	Rijkspostspaarbank	Algemene spaarbanken	Boerenleenbanken	Meerdere of mindere groei bij blb. t.o.v. overige spaarinstellingen	Meerdere of mindere procentuele groei bij blb. t.o.v. overige spaarinstellingen
1951	-97	-40	-25	+ 112	+ 3,8
1952	10	62	98	+ 26	+ 3,4
1953	32	146	116	+ 62	- 0,3
1954	68	197	130	- 135	- 2,6
1955	157	214	192	- 179	- 2,5
1956	174	103	122	- 155	- 2,6
1951/56 ..	344	682	633	- 393	
1957	- 4	- 60	153	+ 217	+ 7,8
1958	128	139	419	+ 152	+ 8,9
1951/58 ..	468	761	1.205	- 24	

Blijkens de tabel doen zich in de spaarbeweging bij de boerenleenbanken en in die bij de overige spaarinstellingen enige opvallende verschillen voor. In de eerste plaats zijn de schommelingen in de absolute jaar mutaties bij de boerenleenbanken minder groot dan bij de overige spaarinstellingen. Met name in de jaren 1952 tot en met 1957 kan bij de boerenleenbanken van een tamelijk rustige groei worden gesproken. In de tweede plaats overtrof alleen in de jaren 1951, 1952, 1957 en 1958 de aanwas van de spaargelden bij de boerenleenbanken die bij de overige spaarinstellingen. Ziet men naar het verschil in procentuele mutaties tussen de besparingen bij de boerenleenbanken en de overige spaarinstellingen, dan blijkt er in de jaren 1951 tot en met 1956 per saldo geen verschil in groei te zijn geweest. In de

jaren 1957 en 1958 zijn de besparingen bij de boerenleenbanken echter meer toegenomen dan bij de andere groepen van spaarinstellingen.

De reacties van de spaarders op het conflict in Korea, op de overbesteding in de jaren 1956 en 1957 en de hierop volgende recessies zijn bij de boerenleenbanken minder heftig. In de rustige jaren 1953 tot en met 1956 met een opgaande conjunctuur overtreffen de besparingen bij de Rijkspostspaarbank en de algemene spaarbanken gezamenlijk die bij de boerenleenbanken en wel in zodanige mate, dat gemeten van de ene recessie tot de andere, dus van 1951 tot en met 1956, bij de boerenleenbanken f. 393 mln. minder is bespaard. Dit verschil in groei wordt evenwel in de jaren 1957 en 1958 nagenoeg gecompenseerd, waartoe vooral de toeneming van de spaargelden bij de boerenleenbanken en de ontsparing bij de overige spaarinstellingen in 1957 hebben bijgedragen.

Beroepsindeling van de spaarders bij de boerenleenbanken.

De vraag kan worden gesteld, of het verschil in ontwikkeling kan worden verklaard uit het feit, dat de spaarders bij de diverse spaarinstellingen tot verschillende maatschappelijke categorieën behoren. Wat de boerenleenbanken betreft is een overzicht van de beroepen der spaarders bij deze instellingen per 31 december 1957 samengesteld door de beide Centrale Banken. Daaruit is gebleken dat de bij de boerenleenbanken ingelegde spaargelden voor bijna de helft afkomstig zijn van spaarders uit de niet-agrarische sector, die in aantal zelfs de meerderheid vormen. Bedoeld onderzoek heeft het volgende aangetoond:

TABEL 2.

Besparingen bij de boerenleenbanken per 31 december 1957 naar beroeps categorie

	Aantal in pCt.	Bedrag in pCt.
Landbouwers en tuinders	43	53
Hoofdarbeiders	10	9
Handarbeiders	24	14
Zelfstandige beroepen	12	12
Overige beroepen	11	12
	100	100

Daar onder de spaarders van de Rijkspostspaarbank en de algemene spaarbanken slechts een te verwaarlozen aantal landbouwers en tuinders voorkomt, kan uit de vermelde indeling worden afgeleid, dat in de spaarderskring van de boerenleenbanken een grotere variatie optreedt ten aanzien van de onderscheidene economische sectoren dan bij de overige spaarinstellingen, ondanks het feit, dat bij de boerenleenbanken in belangrijke mate het accent op de agrarische sector ligt. Het is duidelijk dat deze omstandigheid gevolgen zal hebben voor de ontwikkeling van de besparingen.

Verschil tussen besparingen van agrariërs en niet-agrariërs.

Voor de niet-agrarische spaarders geldt dat, afgezien van wijzigingen in spaarvormen, de mutaties in de spaargelden worden veroorzaakt door het verschil tussen inkomen en consumptie. Voor boeren en tuinders spelen hiernaast echter de uitgaven voor produktieve doeleinden een belangrijke rol. Evenals in andere bedrijfstakken wordt in de land- en tuinbouw de omvang der investeringen beïnvloed door toekomstverwachtingen. Bij pessimistische verwachtingen, die kunnen worden veroorzaakt door een laag inkomensniveau, zullen investeringen achterwege blijven. Als gevolg hiervan zullen de uit afschrijvingen vrijkomende middelen, voor zover deze niet moeten worden aangewend voor aflossingen, hun weg naar de spaarbank vinden. Deze beweging kan nog worden versterkt door het uitstellen van onderhoud. Aan de andere kant zullen de spaargelden bij een verbetering van de vooruitzichten in de landbouw en het hiermede gepaard gaande inhalen van de achterstand in de investeringen en in het onderhoud de druk hiervan ondervinden. Een hoog inkomensniveau en goede toekomstverwachtingen zullen leiden tot extra-investeringen waarvoor mede een beroep op de spaargelden zal worden gedaan.

Uit hoofde van de grote omvang van de duurzame produktiemiddelen in de landbouw als gevolg van de mechanisatie mag bovendien worden gesteld, dat onder de spaargelden van de agrariërs bij de boerenleenbanken steeds bedragen zullen voorkomen, die verkregen zijn uit afschrijvingen en derhalve in de toekomst zullen moeten dienen voor de financiering van nieuwe aanschaffingen. Het is niet mogelijk het totaal van deze bedragen bij benadering weer te geven, doch de betekenis ervan mag zeker niet worden onderschat.

Bezie men in dit licht de besparingen bij de boerenleenbanken en de overige spaarinstellingen dan is het verklaarbaar, dat in tijden van opgaande conjunctuur (de jaren 1953 tot 1956) de groei van de boerenleenbankbesparingen ten achter blijft bij die der andere groepen. Immers, het in die jaren ontstane grotere positieve verschil tussen inkomen en consumptie zal bij de overige spaarders tot uitdrukking komen in de spaargelden, terwijl dit bij boer en tuinder zal worden aangewend voor investeringen. Hiernaast is voor de land- en tuinbouw in het bijzonder van belang de oudedagsverzorging. Op dit terrein wordt door de agrariërs vaak de voorkeur gegeven aan een aanvulling op de bestaande voorzieningen via het spaarbankboekje, dat te allen tijde de mogelijkheid openlaat van directe besteding.

Gezien het bovenstaande is het begrijpelijk dat het gemiddeld bedrag per spaarbankboekje van boer en tuinder met een bedrag van bijna f. 2.100 aanmerkelijk hoger ligt dan dat van de overige categorieën spaarders bij de boerenleenbanken, voor welke groepen het ruim f. 1.200 bedraagt.

In vergelijking met het gemiddeld tegoed per spaarrekening van f. 500 à f. 600 bij Rijkspostspaarbank en algemene spaarbanken is echter ook het gemiddeld tegoed van de niet-agrarische spaarders bij de boerenleenbanken hoog.

Analyse van de ontwikkeling der boerenleenbankbesparingen op basis van de vestigingsplaats der banken.

Voor een analyse van de ontwikkeling van de spaargelden bij de boerenleenbanken worden op basis van de door het C.B.S. gemaakte indeling van de gemeenten naar urbanisatiegraad per 30 juni 1956, de boerenleenbanken ingedeeld ¹⁾. Per ultimo 1950 en 1958 blijken de spaargelden en het aantal spaarrekeningen bij de boerenleenbanken als volgt over de onderscheiden groepen verdeeld te zijn:

TABEL 3.

	Spaargelden × f. 1 mln.			Spaarrekeningen × 1.000		
	ult. 1950	ult. 1958	stij-ging	ult. 1950	ult. 1958	stij-ging
Groep A 1	419	777	358	317	453	136
Groep A 2	276	516	240	219	312	93
Groep A 3	398	780	382	309	459	150
Groep B	286	663	377	245	426	181
Groep C	194	460	266	130	239	109
	1.573	3.196	1.623	1.220	1.889	669

Indien de besparingen bij de boerenleenbanken in de jaren 1951 tot en met 1958 volgens bovenstaande indeling worden gerubriceerd kan enig nader inzicht worden verkregen omtrent het beloop van de agrarische spaargelden. In de onderscheiden groepen A 1, A 2 en A 3 is per ultimo 1957 namelijk het percentage van de agrarische spaargelden respectievelijk 63 - 58 en 54 pCt. In de groepen B en C is dit respectievelijk 38 en 45 pCt. Met uitzondering van de steden neemt het agrarische bestanddeel van de spaargelden dus af bij een relatieve vermindering van de agrarische beroepsbevolking. Dat dit bij de in de steden gevestigde boerenleenbanken niet het geval is, vindt zijn oorzaak hierin, dat de stedelijke boerenleenbanken buiten agrarische kringen een mindere bekendheid genieten dan die ten plattelande en op het verstedelijkt platteland. Ook het aantal der agrarische spaarders vertoont in de diverse groepen dezelfde tendentie; het is met 49 pCt. het hoogst in de A 1 groep en met 28 pCt. het laagst in de B groep, terwijl in de C groep met 34 pCt. relatief meer agrarische spaarders voorkomen dan in de B groep.

Voor de onderscheiden groepen van boerenleenbanken is in tabel 4 aangegeven in welke mate het aantal spaarrekeningen en het spaartegoed jaarlijks is gestegen in de periode 1951 tot en met 1958.

Inclusief de bijgeschreven rente is in de jaren 1951 tot en met 1958 het totale spaartegoed gestegen met 103,3 pCt. De relatieve toeneming van het spaartegoed in de diverse

- ¹⁾ Groep A 1: boerenleenbanken werkzaam in gemeenten, waar de agrarische beroepsbevolking meer dan 50 pCt. uitmaakt van de totale beroepsbevolking.
 Groep A 2: boerenleenbanken werkzaam in gemeenten, waar de agrarische beroepsbevolking 40-50 pCt. vormt van de totale beroepsbevolking.
 Groep A 3: boerenleenbanken werkzaam in gemeenten, waar de agrarische beroepsbevolking 20-40 pCt. vormt van de totale beroepsbevolking.
 Groep B : boerenleenbanken werkzaam op het verstedelijkt platteland.
 Groep C : boerenleenbanken werkzaam in de steden.

TABEL 4.

Procentuele mutaties in het aantal rekeningen en het spaarsaldo naar urbanisatiegraad (Utrecht + Eindhoven)

	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	totaal 1950 t/m 1958
Banken gevestigd in A 1 gemeenten (420)									
Procentuele mutatie in aantal rekeningen	1,8	3,4	2,8	3,3	3,8	4,7	5,1	11,9	43,0
Procentuele mutatie in het spaarbedrag	-1,6	6,7	6,3	6,0	7,3	4,1	4,0	12,6	85,3
Banken gevestigd in A 2 gemeenten (214)									
Procentuele mutatie in aantal rekeningen	1,0	2,6	3,0	4,2	4,0	5,8	6,4	9,3	42,2
Procentuele mutatie in het spaarbedrag	-1,4	5,7	5,5	5,0	7,4	4,8	4,5	14,0	87,4
Banken gevestigd in A 3 gemeenten (344)									
Procentuele mutatie in aantal rekeningen	1,0	2,7	3,6	3,3	4,9	4,7	9,5	10,9	48,2
Procentuele mutatie in het spaarbedrag	-0,7	4,1	6,0	5,6	9,3	5,4	7,1	14,0	96,2
Banken gevestigd in B gemeenten (228)									
Procentuele mutatie in aantal rekeningen	2,8	4,4	4,6	6,2	6,5	6,0	10,2	17,4	73,8
Procentuele mutatie in het spaarbedrag	-2,3	7,1	8,3	9,4	12,9	7,1	8,9	17,9	131,7
Banken gevestigd in C gemeenten (110)									
Procentuele mutatie in aantal rekeningen	1,3	1,4	6,6	5,5	6,0	5,9	21,8	16,7	84,7
Procentuele mutatie in het spaarbedrag	-2,5	8,9	9,6	10,7	11,1	5,6	7,5	22,4	136,9
Totaal (1.316)									
Procentuele mutatie in aantal rekeningen	1,6	3,1	3,8	4,3	4,9	5,3	9,4	13,0	54,7
Procentuele mutatie in het spaarbedrag	-1,6	6,2	6,8	7,0	9,4	5,3	6,3	15,6	103,3

groepen loopt evenwel zeer uiteen. Naarmate het aandeel van de niet-agrarische beroepsbevolking stijgt, nemen de spaargelden naar verhouding sterker toe. In de steden is deze stijging met 136,9 pCt. meer dan 50 pCt. hoger dan op het overwegend agrarische platteland waar deze slechts 85,3 pCt. bedraagt.

Bij het bezien van de jaarlijkse stijgingen in de onderscheiden groepen komt naar voren dat bij de banken gevestigd in de A 1 en A 2 gemeenten de jaarlijkse spaarbeweging nagenoeg evenwijdig loopt, hetgeen door het geringe verschil in de samenstelling van de beroepsbevolking verklaarbaar is. De banken in de A 3 gemeenten vertonen een spaarbeloop dat in enkele jaren overeenkomst vertoont met dat van de overige plattelandsbanken, doch in andere jaren meer gelijk op dat van het verstedelijkt platteland en de steden. Bij de banken in de beide laatste groepen kan eveneens een opvallende overeenkomst in de spaarbeweging worden geconstateerd.

Op de recessie volgende op het Korea-conflict heeft de spaarbeweging bij de boerenleenbanken op het platteland minder sterk gereageerd dan bij die op het verstedelijkt platteland en in de steden. Het herstel in 1952 is echter bij de banken in de B en vooral in de C gemeenten krachtiger en zet zich ook tot en met het jaar 1955 voort. Ten plattelande is de ontwikkeling echter anders; in de jaren 1953 en 1954 is de relatieve stijging afgenomen, doch in 1955 wordt het stijgingsniveau van 1952 weer overschreden. In 1956 treedt bij alle groepen een teruggang op, die in de steden en op het verstedelijkt platteland het grootst is.

De spaarbeweging bij de boerenleenbanken op het verstedelijkt platteland en in de steden vertoont in de jaren 1951 tot en met 1956 meer overeenkomst met die bij de Rijkspostspaarbank en algemene spaarbanken dan met die bij de boerenleenbanken ten plattelande. Voor de jaren 1953 tot en met 1956 is de geconstateerde overeenkomst in belangrijke mate toe te schrijven aan de groei van het aantal spaarders, die ertoe heeft bijgedragen, dat de procentuele stijging van de spaargelden op het verstedelijkt platteland en in de steden groter is geweest dan die bij alle boerenleenbanken tezamen.

In 1957 vertonen de procentuele spaarmutaties in de sterk agrarische plattelandsgemeenten een zeer geringe teruggang vergeleken met het voorgaande jaar. Daarentegen is de stijging bij de banken in de A 3, B en C gemeenten zeer opvallend. De vraag kan worden gesteld, of dit verschijnsel wordt veroorzaakt door een afwijkende reactie van de spaarders in de steden van die op het platte-

land, met andere woorden of het gedrag van niet-agrarische spaarders in de stad of ten plattelande al dan niet hetzelfde is. Blijkens een ingesteld onderzoek naar de spaarmutaties bij 47 algemene spaarbanken ten plattelande zijn hierbij de procentuele mutaties als volgt:

TABEL 5.

	47 alg. spaarb.	blb. ten plattelande
1951	- 5,2	- 1,6
1952	+ 0,5	+ 6,7
1953	+ 5,3	+ 6,3
1954	+ 6,1	+ 6,0
1955	+ 5,6	+ 7,3
1956	+ 2,3	+ 4,1
1957	- 2,1	+ 4,0
1958	+ 2,4	+ 12,6

Evenals in de jaren 1951 en 1952 is er in 1957 een belangrijk verschil tussen de procentsgewijze mutatie ten plattelande bij de algemene spaarbanken en die bij de boerenleenbanken. Deze afwijking houdt waarschijnlijk verband met de reactie van de agrarische spaarders. Ter verklaring hiervan kan worden opgemerkt dat voor de ontwikkeling van de besparingen bij de spaarinstellingen de marge tussen de kapitaalmarktrente en de spaarrente een belangrijke rol speelt. Is dit verschil groot — zoals einde 1957 het geval was — dan zullen spaarbankbesparingen worden omgezet in kapitaalmarktuitzettingen zoals obligatieleningen. Bij de boerenleenbanken ten plattelande treedt deze omzetting in mindere mate op, omdat onder de agrarische spaargelden een niet onbelangrijk bedrag aan afschrijvingsgelden begrepen is. Deze gelden zullen in het algemeen niet worden omgezet in kapitaalmarktuitzettingen. Verder zijn in 1957 de investeringen in de landbouw afgenomen, als gevolg waarvan de hiervoor bestemde gelden voor een gedeelte bij de boerenleenbanken zullen zijn gedeponneerd.

Bij de boerenleenbanken op het verstedelijkt platteland en in de steden, waarbij de spaarbeweging in de voorgaande jaren nagenoeg overeenkwam met die bij de Rijkspostspaarbank en de algemene spaarbanken, zou in 1957 evenals in 1951 een teruggang in de lijn van de verwachting hebben gelegen. Dat deze niet is opgetreden is toe te schrijven aan de grote stijging van het aantal spaarrekeningen. De toevloed van spaargelden van nieuwe spaarders heeft de bestaande tendens doorbroken. Dat deze toch wel aanwezig is, blijkt met name in de steden, waar in 1957 ondanks

de toeneming van het aantal spaarrekeningen met bijna 22 pCt. de spaargelden toch slechts met 7,5 pCt. zijn gestegen.

In het jaar 1958, waarin een algemene verbetering van het spaarklimaat is opgetreden, blijkt de invloed hiervan op de spaargelden bij de stedelijke boerenleenbanken het grootst te zijn. Ondanks de geringere procentuele toeneming van het aantal spaarrekeningen zijn de spaargelden bijna drie maal zo sterk gestegen als in 1957. Op het verstedelijkt platteland is de stijging van de spaargelden geringer hoewel het aantal spaarrekeningen hier relatief sterker is toegewomen dan in het voorafgaande jaar. Ook ten plattelande zijn de spaargelden relatief belangrijk gestegen. De sterke toename van het aantal spaarrekeningen moet hier worden toegeschreven aan het openen van spaarrekeningen in verband met het afsluiten van overeenkomsten ingevolge de jeugdsparwet.

Herkomst spaargelden in 1958.

Ter verkrijging van een indruk omtrent de betekenis van de nieuwe spaarders voor de groei van de spaargelden is voor het jaar 1958 door de Centrale Bank te Utrecht steekproefsgewijze een onderzoek ingesteld. Bij 36 banken bleek van 6.256 nieuwe spaarders afkomstig te zijn een bedrag van f. 4.268.000, hetgeen gemiddeld f. 680 per rekening is. De toeneming van het totale aantal spaarrekeningen

bij deze banken was echter slechts 4.726 waaruit volgt, dat van de reeds per 1 januari bestaande rekeningen er 1.530 zijn opgeheven, zodat het aantal nieuwe rekeningen nog ongeveer 1/3 hoger ligt dan de stijging van het totale aantal rekeningen. Indien deze omstandigheid wordt verwaarloosd — hetgeen verdedigbaar is uit hoofde van interne overboekingen — betekent de stijging met 217.000 rekeningen bij alle boerenleenbanken een aanwas aan spaargelden van ca. f. 148 mln. of ruim 35 pCt. van de totale spaarmutatie in dit jaar.

Door de Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Bank werd, ook voor 1958, een onderzoek ingesteld naar de herkomst van de besparingen, thans bij 139 representatieve aangesloten banken, waaruit bleek dat de stijging van de agrarische tegoeden 16 pCt. heeft bedragen en die van de niet-agrarische 14,5 pCt. Vergelijkt men dit laatste cijfer met de Rijkspostspaarbank en de algemene spaarbanken, waarbij de stijging 6,7 pCt. bedroeg, dan blijkt dat de toeneming van het niet-agrarische spaarderstegoed bij de boerenleenbanken bijna 8 pCt. hoger ligt. Deze meerdere stijging moet voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan nieuwe niet-agrarische spaarders. Tot de stijging van de spaartegoeden van de agrarische spaarders zal hebben bijgedragen de vervroegde uitkering van melkgarantiegelden, zoals in het artikel van J. A. Q. Steenweg: „De spaarsaldi bij de boerenleenbanken en het inkomen in de landbouw” is betoogd (De Raiffeisenbode van juni 1959).

Conclusies.

1. In de jaren met een opgaande conjunctuurbeweging (1953/56) blijft de relatieve aanwas van de spaargelden bij de boerenleenbanken ten achter bij die bij de overige spaarinstellingen.

2. Daarentegen nemen in de jaren met een neergaande conjunctuurbeweging (1951/52 en eveneens 1957/58) de spaargelden bij de boerenleenbanken in belangrijker mate toe dan die bij de overige spaarinstellingen.

3. De spaarbeweging bij de boerenleenbanken in de jaren 1951 tot en met 1958, heeft zich minder gevoelig getoond voor economische en politieke spanningen dan die bij de overige spaarinstellingen.

4. Deze mindere gevoeligheid, die het sterkst naar voren komt bij de boerenleenbanken op het agrarische platteland, is toe te schrijven aan de agrarische spaarders.

5. De in de jaren 1951 tot en met 1958 relatief sterkere stijging van de spaargelden bij de boerenleenbanken op het verstedelijkt platteland en in de steden ten opzichte van die bij de banken op het agrarische platteland is toe te schrijven aan nieuwe spaarders.

6. De in 1957 voorkomende afwijking van de spaarbeweging bij de boerenleenbanken van die bij de overige spaarinstellingen vindt haar oorzaak in de geringe reactie van de agrarische spaarders op de stijging van de rente op de kapitaalmarkt en in de teruggang van de investeringen in de landbouw. Bij de boerenleenbanken op het verstedelijkt platteland en in de steden hebben vooral de inlagen van nieuwe spaarders mede tot de groei bijgedragen.

7. De bijzondere groei in 1958 kan, behalve door de algemene verbetering van het spaarklimaat, verklaard worden uit de sterke groei van het aantal spaarrekeningen en de verhoogde liquiditeit der agrarische spaarders ten gevolge van de uitkering van melkgarantiegelden.

Utrecht.
Eindhoven.

W. J. DALMIJN.
W. M. N. v. d. WILDENBERG.

Reizen en auto's in Zweden

Blijkens een bericht in „Index” wendden de Zweedse consumenten in 1958 11 pCt. hunner consumptieve uitgaven aan voor reizen. In dit percentage zijn de uitgaven die verband houden met het bezit en het gebruik van gemotoriseerde voertuigen, ook begrepen. Zoals het staatje doet zien, besteden de hoger gesalarieerde employés naar verhouding het meest aan reizen. Het lage percentage voor de groep gepensioneerden e.d. geeft als het ware te kennen, dat de uitdrukking „in ruste” niet geheel en al in onbruik behoeft te geraken.

Enkele beroeps- groepen	Uitgaven voor reizen in pCt. der totale con- sumptieve uitgaven	Gezinnen met auto's in pCt. van alle gezinnen	
		Totaal	De gekochte auto was nieuw
Landbouwers	8	48	25
Handelaren, ambachts- lieden enz.	11	56	27
Hoger gesalarieerd per- soneel	15	58	46
Overig gesalarieerd per- soneel	11	37	23
Arbeiders	11	29	11
Gepensioneerden enz. .	5	5	3
Algemeen gemiddelde	11	32	16

Bijna één op de drie Zweedse gezinnen bleek in 1958 over een auto te beschikken. Het percentage autobezitters is het grootst onder de gezinnen der hoger gesalarieerde employés; dat der handelaren en ambachtslieden is echter slechts weinig lager. In het licht hiervan is het verschil in de percentages der nieuw gekochte auto's tussen deze beide groepen zeer opvallend.

In aansluiting op het artikel van Prof. Thurlings in „E.-S.B.” van vorige week, geven schrijvers ook hun visie op de ontwerp-voorstellen van de Europese Commissie voor een gemeenschappelijk beleid in de graansector van de E.E.G. Schrijvers zien in een hoog E.E.G.-prijsniveau van granen een dreiging voor de Nederlandse veredelingslandbouw. Dat het E.E.G.-prijsniveau zal worden gehandhaafd boven de wereldmarkt achten zij volkomen aanvaardbaar, niet aanvaardbaar evenwel dat het E.E.G.-prijsniveau de produktie zal stimuleren, zoals zij verwachten. Wat de vorm van marktorganisatie betreft, zijn zij het geheel eens met Prof. Thurlings als hij stelt, dat een systeem van vaste heffingen en areaaltoeslagen verre de voorkeur verdient boven de door de Europese Commissie voorgestelde vorm van marktordening. Zij vragen zich evenwel af, of het politiek haalbaar is, en pleiten daarom voor een afzonderlijk beleid voor tarwe en voergranen.

E. E. G.-beleid in de graansector

Vorige week heeft Prof. Thurlings in dit blad commentaar geleverd op de ontwerp-voorstellen van de Europese Commissie voor een gemeenschappelijk beleid in de graansector van de E.E.G. ¹⁾ In het Nederlandse bedrijfsleven is allerwegen onrust ontstaan over de inhoud van deze voorstellen en het is op grond daarvan, dat Prof. Thurlings enkele aspecten van deze voorstellen aan een beschouwing heeft onderworpen. Wij delen deze onrust volledig, daar wij van mening zijn dat de agrarische positie van Nederland ernstig wordt bedreigd. Hieronder zullen ook wij enkele facetten van de voorstellen van de Europese Commissie bespreken.

Het karakter van de Nederlandse landbouw.

Agrarisch Nederland neemt een geheel aparte positie in de E.E.G. in. Gunstig gelegen te midden van industrielanden heeft de Nederlandse landbouw zich sinds de vorige eeuw ontwikkeld tot een veredelingslandbouw, d.w.z. granen en andere grondstoffen worden omgezet in zuivel, vlees en eieren. Deze produkten worden voor een belangrijk deel geëxporteerd. De veehouderij is aangewezen op invoer van goedkope buitenlandse graan en andere grondstoffen (plantaardige en dierlijke eiwitten), aangezien de binnenlandse produktie ten enen male ontoereikend is om aan de behoeften van de veredelingssector te voldoen.

Harmonie in het Nederlandse landbouwbeleid.

Door het systeem van variabele monopolieheffingen, gecombineerd met een restitutiebeleid, is Nederland erin geslaagd, de veehouder zo veel mogelijk te vrijwaren tegen de nadelige gevolgen, die de steun aan de graanverbouwende producent nu eenmaal met zich brengt. Op deze wijze kan de voortbrenging van dierlijke produkten toch concurrerend plaatsvinden, zodat de Nederlandse veehouderij op wereldmarktniveau kan exporteren. Gezien deze veredelingspositie is er voor Nederland dus alles aan gelegen om goedkope buitenlandse voergranen te importeren.

Met betrekking tot het effectueren van de richtprijzen

¹⁾ „De landbouw en de E.E.G.” door Prof. Dr. Th. L. M. Thurlings in „E.-S.B.” van 20 januari 1960, blz. 48 e.v.

moet een onderscheid worden gemaakt tussen tarwe en voergranen. Er is nl. sprake van tweeërlei marktbeleid. Wat tarwe betreft — in 1959 bedroeg de produktie nagenoeg 500.000 ton — wordt de aan de tarweproducent gegarandeerde prijs gerealiseerd door:

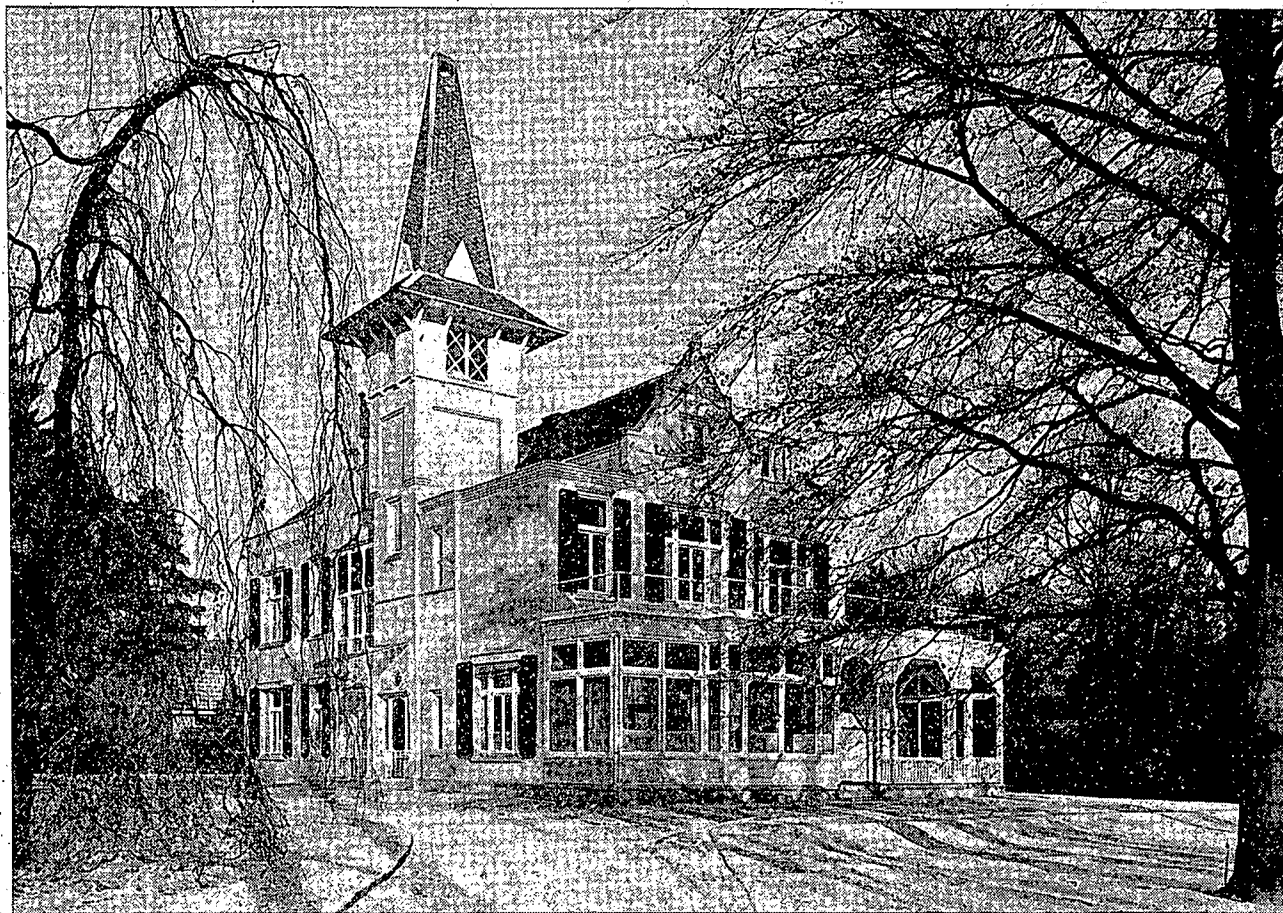
- een verplicht bijmengingspercentage van 38 pCt.;
- de mogelijkheid tot inlevering tegen vastgestelde prijzen bij het A.V.A. (een interventie-orgaan);
- denaturatievergoedingen voor afzet van tarwe in de voergraansector.

Het realiseren van de richtprijzen aan de voergraanverbouwende producent geschiedt door middel van het systeem van variabele monopolieheffingen, waarbij de c.i.f.-prijs van het buitenlandse graan wordt verhoogd met één of meer gulden per 100 kg zodra deze c.i.f.-prijs onder de minimum-importprijs daalt. Voor de voergranen, die op de zand- en veengronden worden verbouwd, bestaat voorts nog een toeslagstelsel. Door dit marktbeleid komt de graanverbouwende producent aan zijn trek, terwijl met behulp van het restitutiebeleid de veehouder bij export schadeloos wordt gesteld voor de kostprijsverhogende werking van het heffingensysteem.

Het Franse en Duitse landbouwbeleid.

In Frankrijk en Duitsland wordt vrijwel alleen een akkerbouwbeleid gevoerd, aangezien de positie van de dierlijke produktie in deze landen van veel minder belang is, al is er een streven merkbaar om deze positie te versterken. In ieder geval zijn deze landen geen exporteurs van dierlijke produkten en dientengevolge ligt de problematiek principieel anders dan in ons land.

In Frankrijk wordt voornamelijk tarwe verbouwd. In 1958/1959 beliep de oogst ruim 9,5 mln. ton, terwijl de binnenlandse behoefte slechts 8,7 mln. ton was. Het exportoverschot van Frankrijk varieert jaarlijks in grootte van 1 tot 2 mln. ton. De afzet van tarwe in Frankrijk vindt plaats tegen vaste prijzen. Er is een verplicht mengpercentage van 100 pCt., terwijl de O.N.I.C., het Franse graanbureau, door middel van een subsidiepolitiek er zorg voor draagt, dat het exportabele surplus in het buitenland wordt

Vindt U dit geen aantrekkelijk oord?

...maar dan moet U in de lente komen, als het jonge groen begint uit te lopen en de natuur haar bruidskleed aantrekt.

Reeds de eerste aanblik geeft inspiratie; inspiratie en werklust voor ons geestdriftig team om voor U een frisse campagne samen te stellen.

Schrijf of telefoneer ons voor een bezoek ten Uwent of ten onzent. Nú gast en gastheer, straks wellicht cliënt en adviseur.

Reclame Advies Bureau

Van Borssum Waalkes

Julianalaan 11 - Baarn - Tel. 02954-2245

Erkend advertentiebureau sinds 1921

afgezet. In Frankrijk bestaat dus een ver doorgevoerde overheidsinterventie.

In tegenstelling tot Frankrijk is Duitsland zowel op het gebied van broodgraan als op dat van voergraan import-behoevend. Ook in dit land is er sprake van een sterke overheidsinterventie. De aan de graanverbouwende boer gegarandeerde graanprijzen worden gerealiseerd door een systeem, waarbij de zgn. „Einfuhr- und Vorratstelle” in de eerste plaats tegen vastgestelde prijzen granen inneemt, terwijl dit orgaan wat de invoer van buitenlandse granen betreft op gezette tijden zgn. „Ausschreibungen” houdt, door middel waarvan de graanimporteurs buitenlandse granen, gespecificeerd naar soort en origine, in het binnenlandse verkeer kunnen brengen. Aan de hand van een voorzieningsbalans stelt de „Einfuhr- und Vorratstelle” telkens vast hoeveel er mag worden geïmporteerd. De invoer is dus volledig gecontingenteerd. Door een systeem van „Abschöpfungen” worden de c.i.f.-prijzen van de ingevoerde granen op het Duitse richtprijsniveau gebracht.

Het is in het kader van dit artikel niet doenlijk — en, daar Frankrijk en Duitsland in dit verband de belangrijkste rol spelen, ook niet nodig — ook de graanpolitiek van de andere E.E.G.-partners te schetsen. Met het bovenstaande zij dus hier volstaan.

Productie en verbruik van granen in de E.E.G.

Het is wellicht dienstig de productie en het verbruik van brood- en voergranen in de E.E.G. tegenover elkaar te stellen. In 1958/1959 beliep de productie van tarwe ruim 24 mln. ton, terwijl de behoefte ruim 26 mln. ton bedroeg, een importbehoefte dus van 2 mln. ton corresponderend met een zelfvoorzieningsgraad van ruim 93 pCt. Hierbij moet worden opgemerkt, dat er nu reeds een overschot bestaat aan zachte tarwe, welks afzet grote problemen schept. Anderzijds is er een importbehoefte aan harde tarwe.

Indien de consumptiegewoonte in de Benelux-landen en in Duitsland zou kunnen worden veranderd — hetgeen evenwel uitgesloten moet worden geacht —, waardoor het brood uit 100 pCt. zachte tarwe zou kunnen bestaan (zulks zou een totale ommekeer in de broodbereiding teweeg brengen, die zowel in de Benelux-landen als in Duitsland steeds meer tendert naar machinale bereiding), zou het probleem der zachte tarwe zijn opgelost.

De productie van voergranen in 1958/1959 bedroeg ruim 25 mln. ton, de behoefte ruim 31 mln. ton, corresponderend met een zelfvoorzieningsgraad van bijna 80 pCt. De importbehoefte van de E.E.G.-landen is dus ca. 6 mln. ton. Uit deze cijfers blijkt reeds dat het probleem voor voergraan eenvoudiger ligt dan voor broodgraan.

Het E.E.G.-prijsniveau van granen.

Sinds Stresa zijn er vele discussies gevoerd en tal van publikaties verschenen over het gemeenschappelijk graanbeleid. Het kernpunt hiervan was en is het toekomstige E.E.G.-graanprijsniveau. Wanneer wij de aan de graanverbouwende boer gegarandeerde prijzen met elkaar vergelijken, zien wij dat de Duitse boer relatief hoge prijzen krijgt. In Duitsland wordt dan ook een sterke aandrang uitgeoefend om de toekomstige E.E.G.-prijzen op het Duitse niveau te brengen.

De gevolgen van hoge E.E.G.-prijzen laten zich gemakkelijk onder woorden brengen als men bedenkt, welke stimulerende invloed hoge prijzen op de productie hebben. In ons land en ook in België hebben de tarwerichtprijzen

de binnenlandse productie sterk gestimuleerd. Op grond van de ervaring kan worden gesteld, dat een sterke verhoging van de graanprijzen de tarweproductie in bijv. Frankrijk, waar nog steeds sprake is van een extensieve graanverbouw (de gemiddelde opbrengst in 1958 per ha tarwe was in Frankrijk 2.100 kg tegen 3.600 kg in ons land), snel zal doen toenemen. Hierdoor zal het tarweprobleem onevenredig zwaar worden belast. Voor de voergranen geldt mutatis mutandis hetzelfde.

Het Nederlandse bedrijfsleven heeft na Stresa steeds gehamerd op relatief lage E.E.G.-prijzen. De Europese Commissie zegt in haar ontwerp-voorstellen, dat er moet worden gestreefd naar een evenwicht tussen productie en afzet. Zij wil elke stimulans tot uitbreiding van de tarweproductie vermijden. In het licht van het bovenstaande moet het zeer dubieus worden geacht — zoals Prof. Thurlings ook reeds opmerkt — of aan dit streven kan worden voldaan. De Europese Commissie moet vóór 1 juli 1960 voorstellen doen met betrekking tot de toekomstige E.E.G.-prijzen en deze zullen waarschijnlijk op een niveau komen te liggen van de huidige Belgische garantiéprijzen.

Op het gebied van de tarwe is dit evenwicht, zoals aangehouden, reeds verbroken. Voor de voergranen bestaat er een importoverschot van 6 mln. ton, doch ook hier kan de productie onder invloed van relatief hoge prijzen nog sterk worden opgevoerd. Onmiddellijk rijst dan de vraag, in hoeverre de Europese Commissie kan voldoen aan het Verdrag van Rome, waarin o.a. wordt gesteld dat de traditionele handelskanalen met derde landen moeten worden gehandhaafd. Een toenemende graanproductie in de E.E.G.-landen zal op den duur, ook wanneer de behoefte aan granen nog toeneemt in verband met de grotere vraag naar dierlijke producten, leiden tot teruglopende aanvoeren van overzee. Dat het E.E.G.-prijsniveau zal worden gehandhaafd boven de wereldmarkt is op zichzelf volkomen aanvaardbaar. Niet aanvaardbaar is evenwel dat het E.E.G.-prijsniveau de productie zal stimuleren.

Hoog E.E.G.-prijsniveau van granen een dreiging voor de Nederlandse veredelingslandbouw.

Voor de Nederlandse veredelingslandbouw liggen in een verhoging van de graanprijzen grote gevaren. De voersprong, die onze landbouw momenteel nog heeft, omdat op wereldmarktniveau kan worden geëxporteerd, valt voor een groot gedeelte weg bij gelijkstelling van de graanprijzen op een niveau, dat aanzienlijk hoger ligt dan het huidige niveau in Nederland. Bovendien wordt Nederland, indien de ontwerp-voorstellen in hun huidige vorm zouden worden aangenomen, een duurte-eiland. De Europese Commissie stelt nl. voor om na de overgangperiode jaarlijks richtprijzen vast te stellen voor de tekortgebieden. De prijzen buiten de tekortgebieden zullen dan zoveel lager zijn vergeleken met die in de tekortgebieden als overeenkomt met de transport- en handelskosten, die moeten worden gemaakt om het graan van het niet-tekortgebied naar het tekortgebied te brengen. Nederland ligt in het tekortgebied. De granen zullen dus hier de hoogste prijzen doen, hetgeen inhoudt, dat de dierlijke productie in ons land evenredig duurder wordt gemaakt.

Naar het ons voorkomt, laat het zich moeilijk verdedigen, dat in het E.E.G.-gebied, waar er zowel voor tarwe als voor voergranen sprake is van een importoverschot, onderscheid moet worden gemaakt tussen tekortgebieden en niet-tekortgebieden. Wanneer wij dit onderscheid laten vallen — en dit is o.i. noodzakelijk zodra wij de E.E.G. als

één geheel zien — verdwijnt tegelijkertijd het gevaar dat Nederland een duurte-eiland wordt, waardoor bijv. de Franse veredelingslandbouw, gebruik makend van kunstmatig lager gestelde richtprijzen, zijn produktie ten koste van Nederland zou gaan opvoeren.

Het marktordeningsbeleid in de voorstellen.

Het tweede belangrijke facet van de voorstellen van de Europese Commissie is het systeem van marktordening. Hoewel Prof. Thurlings hierop in zijn artikel reeds uitvoerig is ingegaan, willen ook wij in het kort hieraan nog even aandacht schenken.

De voorgestelde gemeenschappelijke ordening van de tarwemarkt houdt in:

a. jaarlijkse vaststelling, vóór de winteruitzaai, van de richtprijs voor de nieuwe oogst;

b. aankopen door het Europees Graanbureau gedurende de laatste drie maanden van het oogstjaar, gecombineerd met eventuele steunaankopen aan het begin van de oogst;

c. instellen van compenserende heffingen, welke gelijk zijn aan het verschil tussen de sluisprijs (minimum-importprijs) en de c.i.f.-prijs van overzeese tarwe;

d. invoeren van importcertificaten met een geldigheidsduur van drie maanden. Met de uitgifte is het Graanbureau belast; zij kan tijdelijk worden gestaakt in verband met een ongunstige prijsontwikkeling op de interne markt.

Voor de markt voor voergranen geldt vrijwel hetzelfde als hierboven gesteld. De vraag rijst, of de voorgestelde marktordening niet zal leiden tot een zeer ver doorgevoerde interventie, welke grote nadelen gaat afwerpen. Deze vorm van marktordening vertoont vele trekken van overeenkomst met die van Duitsland en in de praktijk is gebleken, dat hieraan zeer vele nadelen kleven. Anderzijds is het niet toevallig, dat de Duitse en Franse boerenbonden deze ontwerp-voorstellen als veel te liberaal aanmerken, terwijl vele sectoren van het bedrijfsleven in de Benelux-landen deze voorstellen als al te dirigistisch beoordelen. In de Benelux-landen bestaat in vergelijking met Duitsland en Frankrijk op dit stuk een relatief grote vrijheid!

Welke marktorganisatie is de meest wenselijke?

Na het bovenstaande dringt zich onmiddellijk de vraag

op: wat dan? Wij zijn het geheel eens met Prof. Thurlings als hij stelt, dat een systeem van vaste heffingen en areaaltoeslagen verre de voorkeur verdient boven de door de Europese Commissie voorgestelde vorm van marktordening. Op het stuk van marktbeleid in Nederland heeft de commissie Blink zich eind 1958, in haar rapport over de meest wenselijke vorm van steun aan de graanverbouwende producent, uitgesproken voor een stelsel van vaste invoerheffingen gecombineerd met areaaltoeslagen. Inderdaad heeft dit stelsel zeer veel voor boven welk ander systeem dan ook.

Een andere vraag is echter, of het politiek haalbaar is. Ten onzent stuit het toeslagstelsel reeds op onoverkomelijke bezwaren bij de producenten en wij mogen gerust aannemen, dat de weerstand in landen als Duitsland en Frankrijk nog veel groter is. Naar het ons voorkomt is daarom een afzonderlijk beleid voor tarwe en voergranen niet te vermijden, indien een minder stringente vorm van marktordening wordt voorgestaan als door de Europese Commissie is ontworpen.

Wat tarwe betreft dient het uitgangspunt te zijn, dat de tarweproduktie — die zoals aangetoond een groot overschot aan zachte tarwe vertoont — wordt ontmoedigd. De vorm van marktordening zou nu als volgt kunnen worden samengevat:

- a. handhaving van de verplichte bijmenging;
- b. invoering van maandelijks gestaffelde richtprijzen;
- c. invoering van een stelsel van variabele heffingen;
- d. regularisering van de uitvoer naar derde landen door middel van een soepele exportsubsidiepolitiek;
- e. toekenning van denaturatievergoedingen ter bevordering van de afzet in de voergraansector.

Voor de voergranen kan, gezien de grote importbehoefte, worden volstaan met een systeem van variabele heffingen, zoals dit in ons land wordt toegepast. In dit verband dient nog te worden opgemerkt, dat op deze wijze de noodzaak van een in de commerciële sfeer optredend graanbureau ontbreekt en dat kan worden volstaan met een orgaan vergelijkbaar met ons huidige Produktschap voor Granen, Zaden en Peulvruchten.

Rotterdam.

P. DEN HOLLANDER.
Ir. K. K. VERVELDE.

Commerciële televisie

Het initiatief der 47 dagbladen

In een artikel in het nummer van 9 december van dit blad, wordt door de heer Drs. P. Gros een beschouwing gewijd aan het initiatief van een grote groep dagbladondernemingen, die een machtiging voor de exploitatie van de reclame in de televisie hebben aangevraagd. De schrijver betoogt hierin, dat dit initiatief met reserve moet worden bezien. Ter bevordering van de mogelijkheid van objectieve beoordeling van deze mening en van het verder in het artikel gestelde is het o.i. wel noodzakelijk te vermelden dat de heer Gros de public relations voor de O.T.E.M. verzorgt, welke N.V. een concessie heeft aangevraagd voor de exploitatie van een tweede, commercieel televisienet. Om dezelfde reden zij vermeld, dat onderstaande opmer-

kingen worden gemaakt uit naam van het Comité, dat voor en namens de groep dagbladondernemingen — wier aantal inmiddels tot 47 is toegenomen — optreedt.

In het artikel vraagt de heer Gros allereerst wat de achtergrond van de concessie-aanvraag van de groep bladen is en hoe deze de reclametelevisie denkt te realiseren. Als antwoord op de tweede vraag stelt hij, dat de bladen „bepaald” de verzorging van de programma's niet wensen. Het woord „bepaald” wordt in dit verband echter ten onrechte gebruikt; dit woord is nimmer door de bladen gebezigd.

Juist is, dat de „47” er niet van uitgaan dat de verzorging van de programma's door hen zou geschieden, doch het principiële standpunt der bladen is dat zij, zo reclame-televisie tot stand zou komen, hierbij in ieder geval betrokken willen zijn. Dit standpunt is het logisch gevolg van de motieven die de bladen tot hun concessie-aanvraag hebben bewogen.

Deze motieven worden door de heer Gros niet genoemd. Wel zou uit zijn artikel kunnen worden geconcludeerd dat het voornaamste motief zou zijn de vrees dat de reclame in de televisie de dagbladreclame zal schaden. Dit zou een uiterst oppervlakkige weergave zijn van de redenen die de dagbladen tot hun stap hebben gebracht. De wezenlijke achtergrond van hun initiatief ligt in het ernstige gevaar dat ten gevolge van de onvermijdelijke terugslag, die de dagbladreclame van invoering van reclametelevisie zal ondervinden, de redactionele mogelijkheden van de dagbladen zullen worden beperkt, waardoor de pers haar belangrijke voorlichtende taak minder goed zal kunnen uitoefenen. Daarnaast zijn gegronde redenen aanwezig voor de vrees dat ten gevolge van hetzelfde verschijnsel kleinere bladen, die op een smalle financiële basis steunen, in ernstige moeilijkheden zullen komen en in sommige gevallen hetzij de strijd om het bestaan zullen moeten staken, hetzij door grotere ondernemingen zullen worden overgenomen. De differentiatie in de voorlichting die door de pers wordt verschaft en in de standpunten, die door haar worden vertolkt, zal hierdoor in wellicht aanzienlijke mate worden beperkt hetgeen, juist gezien het karakter van de Nederlandse samenleving, een ernstige verarming zal betekenen. Dat de terugslag die de dagbladreclame zal ondervinden van de invoering van televisiereclame — in alle landen waar televisiereclame bestaat is deze schade onomstotelijk gebleken — een dergelijke grote invloed zal kunnen hebben wordt duidelijk, wanneer in aanmerking wordt genomen dat de dagbladen voor belangrijk meer dan de helft van hun inkomsten van de advertentie-opbrengsten afhankelijk zijn.

Het is om deze redenen dat de bladen, indien reclametelevisie zou worden ingevoerd, hierbij in ieder geval betrokken willen zijn, teneinde ervan verzekerd te zijn dat de exploitatie van het nieuwe medium op volkomen faire en zakelijk verantwoorde wijze wordt gevoerd en opdat zij enige compensatie voor te ondervinden schade zullen ontvangen.

De heer Gros stelt, dat „televisiereclame nauwelijks enige gelijkenis vertoont met publiciteit via de pers. Televisiereclame vraagt een geheel andere benadering van de potentiële klant, omdat op het ogenblik, dat de reclame het publiek bereikt, die reclame exclusief bezit heeft genomen van het televisiescherm”.

Uit deze opmerking zou moeten blijken, dat de dagbladen geenszins de aangewezen groep zijn voor de exploitatie van het nieuwe reclamemedium, zoals zij stellen. Dit kan met de aangehaalde opmerking echter niet worden aangetoond. Met het verschil tussen beide vormen van reclame zullen de reclamebureaus terdege rekening moeten houden, doch bij de keuze van de instantie die de reclame-televisie zou exploiteren kan dit niet van doorslaggevende aard zijn. Men krijgt de indruk dat de heer Gros het wezenlijke probleem dat zich voordoet indien reclame wordt gebracht via een medium dat een belangrijke taak ten algemenen nutte heeft, niet onderkent; hij gaat hieraan in ieder

geval volledig voorbij. Hierop duidt ook de zinsnede „dat men de reclameverzorging nimmer los kan zien van de programmaverzorging”. Het bedoelde probleem is juist dat voorkomen moet worden dat bij de exploitatie van een medium, dat een zeer grote invloed op het publiek heeft en waarop derhalve uiterst belangrijke verplichtingen rusten, andere dan overwegingen van voorlichtende of culturele aard bepalend of mede bepalend zouden zijn voor de inhoud van het gebodene. Het is noodzakelijk, dat de adverteerders geen enkele invloed, direct of indirect, op de programma's kunnen uitoefenen. Welke gevolgen een tegengestelde gang van zaken kan hebben, is onlangs duidelijk gebleken in Amerika, waar de quiz-schandalen terecht grote verontwaardiging hebben gewekt. Het is noodzakelijk, dat met deze gevaren terdege en voortdurend rekening wordt gehouden, ook indien niet het Amerikaanse systeem van de „sponsored programs” wordt ingevoerd. Hoe nodig dit is blijkt dagelijks in de praktijk van de dagbladexploitatie, waar bijv. steeds — vanuit commercieel standpunt begrijpelijke — pogingen van adverteerders, invloed uit te oefenen op de inhoud der redactionele kolommen ter verkrijging van meerdere publiciteit moeten worden geweerd.

Dit probleem kan slechts worden opgelost door een volmaakte onafhankelijkheid van de potentiële belanghebbenden en door strikte scheiding van de verantwoordelijkheden van hen, die betrokken zijn bij de exploitatie van de reclame in het betrokken medium en van hen, die de redactie voeren, met welke scheiding de dagbladen dan ook volledig vertrouwd zijn. Naast hen die bij de exploitatie van de dagbladen betrokken zijn, is geen andere groepering aan te wijzen, die deze problematiek volledig kent. En het is onder andere hierop dat de „groep 47” zijn, door de heer Gros van een vraagteken voorzien, mening heeft gebaseerd dat de dagbladen de aangewezen instantie zijn voor de exploitatie van de reclame in de televisie, in welke vorm deze ook tot stand zou komen.

Vanzelfsprekend zou in de praktijk wel, bijv. met betrekking tot de plaatsing van de reclameboodschappen, een goede samenwerking tussen de instanties die de uitzending van de reclameboodschappen, respectievelijk de programma's verzorgen, noodzakelijk zijn, doch dit doet niet af aan de eigen verantwoordelijkheid van ieder van deze instanties. Voorts zou deze samenwerking het meest vruchtbaar zijn, indien de beide instanties bekend zijn met en zich rekenschap geven van de verplichtingen, die voortvloeien uit de hantering van een uiterst gewichtig medium. Op dit punt is een langdurige ervaring de meest waardevolle bijdrage.

In het vervolg van zijn betoog haalt de heer Gros met instemming een opmerking aan van Prof. Schlichting in diens minderheidsnota bij het rapport „Televisiebeleid en Reclame” van het Centrum voor Staatkundige Vorming (Studiecentrum van de K.V.P.). Hierin wordt gezegd dat het, gezien het feit dat bijna alle omroepen die in de N.T.S. zijn verenigd zich op de meest krasse wijze tegen de reclame in de televisie hebben uitgesproken, ongerijmd zou zijn en krenkend zowel voor deze omroepen als voor de reclame makende handel en nijverheid, juist aan de N.T.S. een exclusieve taak op dit gebied toe te wijzen.

Een feit is dat, indien een concessie voor de exploitatie van de reclame in de televisie aan de bladen zou worden

verleend, de N.T.S. nu juist géén exclusieve taak op dit gebied zal ten deel vallen. De maatschappij der bladen zou immers volledig voor het brengen van de reclame verantwoordelijk zijn; de N.T.S. zou op dit gebied geen taak hebben, doch slechts worden betrokken in overleg, o.a. betreffende de tijdstippen waarop de reclameboodschappen zouden worden uitgezonden.

De „47” menen dan ook, dat juist in dit opzicht hun initiatief een uiterst gelukkige oplossing zou kunnen bieden. Zij delen niet de vrees van de heer Gros, dat hun maatschappij niet veel meer zou kunnen worden dan de commerciële dienst van de N.T.S. Indien hun maatschappij een concessie zou worden verleend, zouden zij allerminst in enig opzicht afhankelijk zijn van de N.T.S.

Dat zich, zoals de heer Gros opmerkt, tussen de programmamaatschappij en de adverteerder de groep dagbladen stelt, kan slechts in het belang der adverteerders zijn, gezien het feit dat de bladen door jarenlange ervaring volledig deskundig zijn op reclamegebied en voor de belangen van de adverteerders altijd een open oog hebben gehad. En evenzeer schept de positie der dagbladen waarborgen tegen misbruik van het nieuwe medium, waar de bladen immers vertrouwd zijn met de problemen, die zich voordoen bij de exploitatie van een belangrijk publiciteitsmedium.

Een nadeel voor de t.v.-kijkers van een samengaan van dagbladen en N.T.S. is, naar de mening van de heer Gros, dat de mogelijkheid te komen tot een concurrerende programmamaatschappij voorgoed zou worden verijdeld. In dit verband moet erop worden gewezen, dat evenzeer de mogelijkheid bestaat — hetgeen door de N.T.S. en de omroepverenigingen ook wordt nagestreefd — dat door de bestaande omroepverenigingen een tweede programma wordt verzorgd, zoals dit thans ook bij de radio het geval is. De mogelijkheid van een tweede programma is derhalve geenszins uitgesloten, en het is de vraag of uitzending van een tweede t.v.-programma door een concurrerende programmamaatschappij veel verkieslijker is dan deze mogelijkheid.

Elders in zijn betoog haalt de heer Gros de voorzitter van de vereniging „De Nederlandse Dagbladpers” aan, die in zijn rede ter gelegenheid van de viering van het 50-jarig bestaan van de N.D.P. op 18 december 1958 zou hebben gezegd, dat de bladen eigenlijk niets van reclame in de televisie moeten hebben, omdat deze de dagbladreclame zal schaden. Deze uitlating is uit zijn verband gerukt, waardoor een onvolledige en daardoor onjuiste indruk van het standpunt van de N.D.P. wordt gegeven. De voorzitter van de N.D.P. liet op de aangehaalde opmerking volgen, dat de N.D.P. volledig beseft, dat *dit* geen motief mag zijn de reclame in de televisie de weg te versperren, doch wel van mening is dat, indien de reclame in de t.v. tot stand zou komen, hierbij aan bepaalde voorwaarden moet worden voldaan.

Vervolgens constateert de heer Gros dat het moeilijk is de stap van de „47” in overeenstemming te brengen met de belangen van de N.D.P. Het wekt bevreemding dat de heer Gros meent de belangen van de N.D.P. te moeten

beoordelen, temeer waar hij vergeet dat het vanzelfsprekend slechts in het belang van de N.D.P. kan zijn als dagbladen — dat wil zeggen alle, of desnoods een deel van de leden van deze vereniging — bij de exploitatie van de televisie-reclame zijn betrokken.

Ook moet worden vastgesteld dat de in dit verband door de heer Gros aangevoerde argumenten niet juist zijn. Het initiatief van de bladen zou — zo wordt gesteld — niet in overeenstemming zijn met de belangen van de N.D.P., omdat dit initiatief zou neigen naar een medium dat direct of indirect wordt gesubsidieerd, waartegen de N.D.P. zich heeft uitgesproken. Het initiatief der „47” neigt echter geenszins naar een gesubsidieerd medium; de bladen verwachten allerminst voor de exploitatie van de reclame-televisie een subsidie van het Ministerie van O.K. en W. te zullen ontvangen. De door de N.D.P. gemaakte opmerking houdt verband met de vaststelling der reclametarieven voor het geval de exploitatie van de televisiereclame door een direct of indirect gesubsidieerde instantie, als hoedanig de N.T.S. zou kunnen worden beschouwd, zou worden ter hand genomen. Doch wanneer de bladen zelf de exploitatie van de reclame in de t.v. ter hand zouden nemen zullen de tarieven vanzelfsprekend op volkomen faire en zakelijke basis worden vastgesteld, met inachtneming van de werkelijke kosten die de uitzending van de reclameboodschappen met zich zou brengen en van de waarde die t.v.-reclame heeft voor de adverteerders in vergelijking met reclame via andere media.

Niet valt in te zien waarom de tarieven niet zakelijk zouden zijn, zoals de heer Gros meent, indien niet uit de opbrengsten van de reclameboodschappen het gehele apparaat wordt gefinancierd. Deze maatstaf kan niet doorslaggevend zijn. Dan zouden de advertentietarieven der dagbladen evenmin zakelijk zijn, waar de bladen immers gedeeltelijk ook uit abonnementsgelden — waarmede het kijkgeld kan worden vergeleken — worden gefinancierd.

Een onderwerp dat op het moment in het algemeen veel belangstelling trekt, snijdt de heer Gros aan als hij erop wijst dat kartelvorming op het terrein van de publiciteit zou ontstaan, indien de dagbladdirecties het voor het zeggen zouden hebben bij de televisiereclame. De dagbladondernemingen zouden dan en de kranten en de televisiereclame controleren. De adverteerders zullen naar zijn mening voor deze ontwikkeling geen voorkeur uitspreken. Hier moet echter tegenover worden gesteld dat, indien een aantal adverteerders via de O.T.E.M. een zeer belangrijk reclamemedium zouden controleren, evenzeer een machtsconcentratie op het terrein van de publiciteit wordt geschapen. Een machtsconcentratie doet zich in beide gevallen voor en op grond hiervan kan dan ook geen voorkeur voor één van beide groeperingen worden uitgesproken.

Van groot belang in dit verband is wel, welke invloed het ontstaan van één van beide machtsconcentraties zal hebben op de samenwerking die op reclamegebied bestaat tussen de belangrijkste hierbij betrokken groepen, t.w. de adverteerders, de reclamebureaus en de exploitanten van de reclamemedia. Deze samenwerking, die een uiterst belangrijke bijdrage heeft geleverd tot de totstandkoming van een gezond reclamewezen in ons land, en die steeds weer voor een goede gang van zaken onmisbaar blijkt, berust grotendeels op een historisch gegroeid machts-

evenwicht tussen deze drie groepen. Indien nu de adverteerders mede zouden gaan behoren tot de groep van exploitanten van reclamemedia zou de scheiding tussen de drie groepen worden doorbroken, met alle gevolgen van dien. Deze doorbreking vindt niet plaats indien de dagbladen de reclame in de televisie zouden beheren.

Bovendien kan worden opgemerkt dat indien de „47” bij de exploitatie van de televisiereclame worden ingeschakeld, voldoende waarborgen tegen eventueel misbruik van hun positie aanwezig zijn. Bij de samenwerking op reclamegebied zullen de dagbladen gesteld blijven tegenover de andere daarbij betrokken groepen. En deze samenwerking, waarin zij altijd een vooraanstaande rol hebben gespeeld, is voor hen van zo groot belang dat zij zich wel zullen wach- ten deze in gevaar te brengen door misbruik van hun positie of door verwaarlozing van gerechtvaardigde verlangens van adverteerders. Hiernaast geldt dat de dagbladen of eventueel de televisie niet de enige, zij het wel zeer belang- rijke reclamemedia zijn. Indien deze media op onjuiste wijze geëxploiteerd zouden worden, kan hieraan in laatste instantie door inschakeling van andere reclamemedia, bijv. de tijdschriften, een eind worden gemaakt.

De dagbladen menen echter, geheel afgezien van het bovenstaande, dat reeds hun verrichtingen in het verleden op het gebied van de reclame en de wijze waarop zij steeds hun taak ten algemenen nutte hebben vervuld en waarop zij het evenwicht tussen deze taak en hun commerciële belangen hebben gehandhaafd, ook op dit gebied voldoende waarborg bieden.

Na alle hierboven geuite kritiek op het door de heer Gros gestelde, is er ten slotte één conclusie van de heer Gros, die de „47” gaarne onderschrijven: van de met de in- voering van de reclame in de televisie belaste bewindslieden en evenzeer van de parlementsleden kan op het stuk van de reclametelevisie een evenwichtige behartiging van alle belangen worden verwacht.

Utrecht.

A. M. E. H. N. KOEMANS.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De eerste druppels van de komende regenbui van jaar- verslagen zijn neergekomen. In de strijd om de ereplaats nam Rotterdam onmiddellijk de kop. Geheel volgens de traditie opende de Meelfabrieken der Nederlandsche Bakkerij de ban. Het verslag verschijnt in een tijdperk van voor deze bedrijfstak heftige concurrentiestrijd, thans zwaarder dan in deze industrie gebruikelijk is. Als eerste bank gaf de Rotterdamsche Bank haar resultaten in het licht. De cijfers lieten, wat de hoogte betreft, nauwelijks te wensen over, maar de soberheid t.a.v. detaillering en toelichting stak hier sterk tegen af. Doch aandeelhouders zullen, door de dividendverhoging van 10 op 12 pCt. in zo'n tevreden stemming gebracht, de leiding der bank hierover wel niet hard vallen. Dat 1959 voor de bankwereld een goed jaar is geweest wordt bevestigd door de dividend- verhoging bij de Amsterdamsche Bank, eveneens met 2 pCt. tot 14 pCt. Hiermede is deze instelling, ongenekend de in- vloed van uitkering in aandelen uit de agioreserve enige jaren geleden, op een top aangeland, die in de hele geschie- denis der bank slechts in de haussejaren 1919 en 1920 kon worden bereikt.

Soms behoeft men niet eens op het jaarverslag te wachten om op de hoogte te zijn. Van de A.K.U. weten wij, dank zij het bericht over het 4e kwartaal 1959, dat de netto-winst met 63 pCt. is gestegen. Trouwens de publikatie van jaar- 27-1-1960

verslagen door het bedrijfsleven verwekt niet alleen om deze reden steeds minder opzien. De tegenwoordig op zo uit- gebreide schaal gepubliceerde cijfers en de hierop geba- seerde vaak zo kundige analyses, hebben belangstellenden reeds lang op de hoogte gebracht van de temperatuur van het economisch leven. De resultaten der individuele onder- neming vormen hiervan dan later een bevestiging.

De effectenbeurs is zich, wat de koersen betreft, in de vorige week op wat lager peil gaan bewegen, zij het dat in de laatste dagen van de week de prijzen weer wat aantrok- ken. De aarzeling is duidelijk. Over de gehele wereld ver- sterken de autoriteiten de deflatoire krachten. De disconto- verhoging in Londen is hiervan het laatste voorbeeld. De onzekerheid t.a.v. de vraag of het deze keer zal lukken te voorkomen, dat expansie in inflatie ontardt, ligt wellicht ten grondslag aan deze golfbeweging.

Voor de aanvoer van nieuw materiaal naar de markt gaan thans de Verenigde Glasfabrieken zorgen. Emissies van f. 2,6 mln. aandelen en f. 3 mln. 5 pCt. 20-jarige obligaties zijn aangekondigd.

De belangstelling op de geldmarkt richtte zich de gehele week op de tender, die vrijdag 22 januari plaatsvond. De daarbij uit de bus komende bedragen en discontopercen- tages konden immers als een vast punt worden beschouwd, waarop men zich in de nabije toekomst zou kunnen richten. De markt was ruim, de kwartaaluitkering van het Rijk aan de gemeenten is in het verschiet, zodat de ultimo- behoeften waarschijnlijk geen probleem gaan opleveren. Toch verwachtte men eerder een hogere dan een lagere rente, hetgeen ook door de feiten is bevestigd, althans wat het driemaands- en jaarspapier betreft; voor het negenmaands papier zijn geen recente vergelijkingsmaatstaven aanwezig. Het disconto van het eerstgenoemde kwam bij een toe- wijzing van resp. f. 86,1 mln. en f. 12,9 mln. 1 pCt. hoger te liggen, nl. op resp. 2³/₄ en 3 pCt. Voor 9 maandspapier (f. 26,3 mln. kwam 2⁷/₈ pCt. uit de bus). In deze stijging moet men de invloed van het buitenland zien. Wel komt er t.a.v. de uitzettingen in New York, niettegenstaande een aantrekkelijke rentemarge, steeds meer weerstand, doch zolang Londen nog mogelijkheden biedt, brengt dit in ons land een opwaartse druk tegen de rente mede. De verhoging van het Engelse officiële disconto werkte in dezelfde richting.

Indexcijfers aandelen.	1953 = 100	2 jan. 1959	15 jan. 1960	22 jan. 1960
Algemeen		255	364	356
Internat. concerns		375	532	520
Industrie		174	266	260
Scheepvaart		151	178	175
Banken		138	193	193
Indon. aand.		103	160	156

Bron: ANP—C.B.S.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 183,20	f. 168,70	f. 164,60
Unilever	452	792 ³ / ₄	766
Philips	493 ³ / ₄	805 ¹ / ₂	789 ¹ / ₂
A.K.U.	262	526 ¹ / ₂	520 ¹ / ₂
Kon. Ned. Hoogovens	341	830	812
Van Gelder Zn.	193	266 ¹ / ₂	264
H.A.L.	158 ¹ / ₂	175 ¹ / ₂	172
Amsterd. Bank	253 ¹ / ₂	342 ³ / ₄	340
Ver. H.V.A. Mij-en	131 ¹ / ₂	174 ¹ / ₂	173 ¹ / ₂

New York.

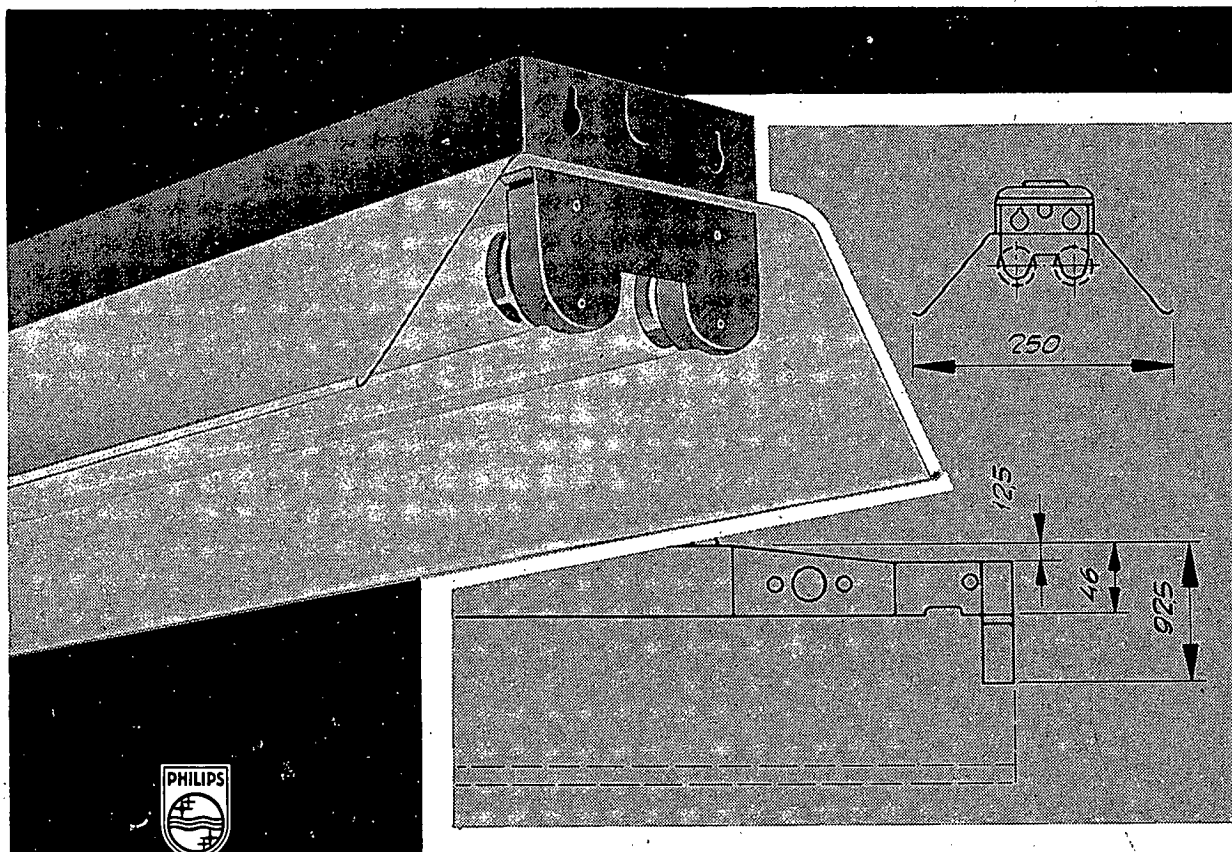
Koersgemiddelde aandelen Dow Jones Industrials	588	660	646
---	-----	-----	-----

Effectieve rendementen obligaties.

	gem. looptijd	8 jan. 1959	15 jan. 1960	22 jan. 1960
3 pCt. Invest. Cert. ...	4 j.	3,73	3,64	3,81
4 ¹ / ₄ pCt. Ned. 1959	12 ¹ / ₂ j.	4,48	4,46	4,54
3 ¹ / ₄ pCt. Ned. 1955 I ...	17 ¹ / ₂ j.	4,31	4,28	4,34

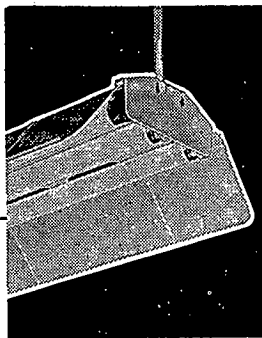
Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking.

C. D. JONGMAN.

Degelijk tot in details

Philips TK armaturen zijn aangepast aan de hoge eisen die het industrieel gebruik hieraan stelt. Zij hebben een volkomen verantwoorde lichtverdeling, gepaard aan een hoog rendement. Tot in onderdelen degelijk geconstrueerd. Verschillende montage-mogelijkheden, uiterst eenvoudig te verrichten. Gemakkelijk schoon te houden. Duurzame, niet verkleurende moffellakken, bestand tegen mechanische beschadigingen.

PHILIPS

voor licht

gloeilampen - „TL” buislampen - armaturen - neon

* Op aanvraag zendt Philips Nederland n.v. Eindhoven u gaarne documentatie-materiaal over „TL” armaturen. PHL 25 I - TK 2

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221922
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN SOCIAAL-WETENSCHAPPELIJKE RAAD

De Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen roept sollicitanten op voor de vervulling van de functie van

secretaris

van deze Raad.

In aanmerking daarvoor komen afgestudeerde academici, die, bij voorkeur in het concrete onderzoek, gedurende een aantal jaren ervaring opdeden t.a.v. het sociaal-wetenschappelijke werk. De gegadigden dienen te beschikken over goede organisatorische vermogens. De benoeming zal geschieden in de rang van wetenschappelijk hoofdambtenaar. (Salarisgrenzen: f. 981,77 en f. 1198,77).

Uitvoerige sollicitaties vóór 4 februari 1960 te richten aan de voorzitter van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad, Prof. Dr. E. W. Hofstee, Afdeling voor Sociologie en Sociografie, Herenstraat 25, Wageningen.

Over de gehele wereld treft u kantoren van de N.H.M. aan. Het is voor de moderne zakenman van onschatbaar belang dat hij voor zijn internationale zaken gebruik kan maken van de diensten van een internationale bank. De N.H.M. is zowel in de landen van het Verre en Nabije Oosten als in Oost-Afrika en Amerika met eigen kantoren vertegenwoordigd en kan u waardevolle inlichtingen uit de eerste hand verschaffen.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32
160 kantoren in binnen- en buitenland

ONDERNEMINGEN, die het beste leidende personeel zoeken,

speciaal met economische
scholing, roepen sollicitanten
op door middel van een
annonce in de rubriek

„VACATURES”

Het aantal reacties, dat
deze annonces tot gevolg
hebben, is doorgaans
uitermate bevredigend;
begrijpelijk, omdat er bijna
geen grote instelling is,
die dit blad niet regel-
matig ontvangt en
waar het niet circuleert.

Jongeman van 25-30 jaar

wordt gezocht voor een grote
financiële instelling.
Voorwaarde is, dat hij belang-
stelling heeft voor

ECONOMISCHE VRAAGSTUKKEN

Deze interesse zal o.a. moeten blijken
uit een studie economie op kandidaats-
of M.O.-niveau, na een voltooide middel-
bare schoolopleiding. Enige bankervaring
is in dit verband ook wel belangrijk. Het
ligt in de bedoeling de gezochte mede-
werker te belasten met

economische analyses en research- werk van gevarieerde aard

Sollicitaties kunnen gericht worden
onder no. E.S.B. 2-1, postbus 42, Schiedam

BINNENKORT VERSCHIJNT

een speciaal nummer

van „E.-S.B.”

over de

PROVINCIE OVERIJSEL

zoekt ter assistentie van de verkoopleider afdeling Merkartikelen een

jong econoom

met commerciële en statistische belangstelling.

Naast algemene verkoopwerkzaamheden zal hij in het bijzonder worden belast met:

- marktonderzoek
- statistisch verwerken van in- en externe verkoopgegevens
- adviezen uitbrengen aan de verkoopleiding naar aanleiding van de uitkomsten van de bovengenoemde onderwerpen.

Bekendheid met de levensmiddelenbranche strekt tot aanbeveling. Geboden wordt een zelfstandige en afwisselende werkring met goede vooruitzichten. Eventueel kan t.z.t. voor huisvesting worden zorggedragen.

Schriftelijke sollicitaties met volledige gegevens te richten aan de afdeling Personeelszaken van

Koninklijke Fabrieken

T. Duyvis Jz. N.V.

Koog aan de Zaan

Verschenen :

de nieuwe versie van

niet alleen veel royaler en overzichtelijker van opzet dan de oorspronkelijke uitgave, maar tevens geheel omgewerkt en aangepast aan de nieuwe verkeersregels, welke vanaf 1 oktober van kracht zijn.

Meer dan 260 vragen over:

- verkeersregels
- verlichting
- afmeting en wioldrukken
- en vele andere onderwerpen, waarvan de autogebruiker in het verkeer op de hoogte moet zijn
- bovendien de belangrijkste Belgische en Duitse verkeersregels.

Prijs f 1,25 per exemplaar

Bij afname van meer dan 10, resp. 25 en 100 exemplaren tegelijk, speciale condities.

Bij tal van autobus- en vervoermaatschappijen alsmede vele fleetowners is het reeds lang gebruikelijk, dat een exemplaar van dit boekje ter hand wordt gesteld aan iedere chauffeur die bij hen in functie treedt.

UITGAVE :

**N.V. KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE
BOEKDRUKKERIJ H. A. M. ROELANTS**

POSTBUS 42 SCHIEDAM GIRO 5858